

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΟC

ΕΤΟΣ ΝΑ' • ΤΕΥΧΟΣ 2 • ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2002

ΕΦΗΜΕΡΙΟC

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟ ΜΕΓΑΛΟΠΙΝΟ ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΑΚΡΗ

Εδωγγέλου Δ. Θεοδόρου σελ. 3-5

ΙΕΡΟΦΑΛΤΙΚΑ

'Αρχεπισκόπου Αθηνῶν και πάσης Ελλάδος κ. Χρυστοδούλου σελ. 6-11

ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ ΣΕ ΔΡΟΜΟΥΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ - ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ 'Αλεξανδρου Μ. Σπαθαρούκου, Καθηγητού Παιετωτημίου σελ. 12-14

Η ΑΙΓΑΝΟΧΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ «ΜΕ ΤΡΟΜΟ ΚΑΙ ΘΑΜΒΟΣ» Κοινωνικού Παταθανασίου σελ. 15-18

«ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΑΠΑΝΤΗΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ» Άγιου Κυρίλλου Αλεξανδρείας σελ. 19

ΟΡΘΡΙΝΟΣ ΛΟΓΟΣ

Πρωτοπρ. Κονσταντίνου Ν. Καλλικρού σελ. 20-21

Η ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΝΟΡΙΑ 'Αρχιμ. Αγαθογέλου Χαροκοπιώπη σελ. 22-23

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΆΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ Τιμάντου Φουρτούλη, Καθηγητού Πανεπιστημίου σελ. 24-26

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

σελ. 27-28

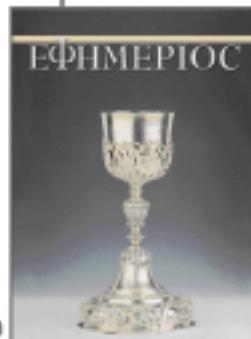
Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Σεβ. Μητροπολίτου Χαλκίδος κ. Χρυσοπόδου σελ. 29

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ

σελ. 30-31

Άγιο Ποτίριο, Τερά Μονή
Κουκουμουσίου, 1850

ΕΦΗΜΕΡΙΟC

Μηνιαίο περιοδικό για τους ιερεῖς

Τιμέρνου Γερραδίου 14, 115 21 ΑΘΗΝΑ

Τηλ: 72.18.308, Fax: 72.18.336

Διεύθυνση Διαδικτύου της Εκκλησίας

<http://www.ecclesia.gr>

Ηλεκτρονική διεύθυνση:

e-mail: iera-synodos@ecclesia.gr

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ

το θ' Αρχεπισκόπου Αθηνῶν και πάσης
Ελλάδος κ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Υπό τοθ Κλάδου Έκδοσεων
της Επικοινωνικής και Μορφωτικής
Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ

Θεοφιλέστατος Έπισκοπος Σαλαμούν
κ. Θεολόγος Αρχιγραμματεύς Τεράς Συνόδου

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

Εδώγγελος Δ. Θεοδόρου

Όμότ. Καθηγητής Πανύριου Αθηνῶν
Τακτικό μέλος της Ενροποιήσης Ακαδημίας
των Επιστημών και των Τεχνών

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ
Εδώγγελος Π. Λέκιος

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Άριστομένης Ματού γρας, Διδάκτορ Πανύριου

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Χρήστος Καρογιάνης, Μ. Θ.

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ-ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ
ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ-ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ
<http://www.livanis.gr>

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2002

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Τὸ μεγαλόπνου ἀνακαινιστικὸ ἔργο τοῦ πατρὸς Γεωργίου Μακρῆ

(Ἐπισημάνσεις ἐξ ἀφορμῆς τῆς 130ετηρίδος
τῆς γεννήσεως καὶ τῆς 60ετηρίδος τοῦ θανάτου αὐτοῦ)

γ'

Τοῦ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

9) Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ὥθησις, ποὺ δόθηκε ἀπό τὸν Γεώργιο Μακρῆ στὴν κατανόησι τῆς ἀνέγκης τῆς ἰδρύσεως Κατηχητικῶν Σχολείων. Ἀπόπειρα ἰδρύσεως Κυριακῶν Κατηχητικῶν Σχολείων εἶχε γίνει προτρομένιας ἀπό τὴν ἰδρυθείσα τὸ 1870 στὴν Ἀθήνα «Σύναξι τῶν Πρεσβυτέρων», ἡ ὅποια ἦτοι ιερατικὸς σύνδεσμος ποὺ ἀποτελούστοις ἀπό ἐφημερίους τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Πειραιᾶς καὶ τῶν περιχώρων καὶ ἀπό μερικοὺς λαϊκοὺς ὡς ἐπίτιμα μέλη. Κύριος σκοπὸς τῆς «Συνάξεως» οὗτης ἦτοι «ἡ καθίδρυτις Κυριακῶν Σχολείων πρὸς χριστιανικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παιδῶν» εἰς ὅλους τοὺς ἵ. νοιοὺς τῶν Ἀθηνῶν. Η προσπάθεια αὐτῆς, ποὺ γένινησε προτδοκίες καὶ γινώρισε τὴν συμπάθεια τῶν πιστῶν, ἔγινε χωρὶς καλὴ προετοιμασία. Γι' αὐτὸν εἶχε πενιχροὺς καρποὺς, διαβλήθηκε στὸν τότε Μητροπολίτη Ἀθηνῶν Θεόφιλο ὡς «ἀντιπειθαρχικὴ καὶ ὑποπτος». Τὸ ὀποτέλεσμα ἦτοι ὃ Τεράρχης αὐτὸς μὲ ἔγγραφό του, ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1871, διέλιπε τὴν «Σύναξι τῶν Πρεσβυτέρων».

Ο Γεώργιος Μακρῆς ὡς λαϊκὸς 25 ἑτῶν τὸ 1896, κατόπιν σχετικῆς εἰσιτηρίσεως, τὴν ὅποια ἔκαμε στὸ Σύλλογο «Ἀνάπλασις» ὡς Γραμματεὺς αὐτῆς, ἴδρυκεν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Συλλόγου αὐτοῦ τὸ οὐσιαστικὸς πρῶτο μεσελλητικὸ Κυριακό Κατηχητικὸ Σχολεῖο. Ἡτον τὸσον πειστικὸς ὁ νεαρὸς Γεώργιος στὴν προβολὴ τοῦ Σχολείου, ὥστε, παρὰ τὴν προκοπάλη τοῦ ἐπικρατοῦσε τότε ἐνοχτίον τοῦ θεσμοῦ τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων, τὸ Σχολεῖο αὐτὸν γνώρισε ἀμέσως ἐνθουσιώδη ὑποδοχὴ καὶ ταχυτάτῃ ὥνθησε. Συγκέντρωσε 400 παιδιά, τὰ ὅποια συντήρησε μὲ τὴ διδασκαλία του ὁ Μακρῆς. Ἀπικρέας μετὰ ἔνα χρόνο, ἔνεκα τοῦ κτηριυχθέντος τὸ 1897 ἑλληνοτουρκικὸ πολέμου, τὸ Σχολεῖο αὐτὸν ἔπαισε μὲ λειτουργῇ. Ο ἥσ-

τικὸς ὄμας σπόρος εἶχε σπαρῆ. Στὰ ἵχνη τοῦ νεαροῦ Μακρῆ, ποὺ λίγο ἀργότερα ἔγινε ἵερεύς, ἀκολούθησαν οἱ φωτισμένοι ἱερεῖς Μάρκος Τσακτάντης καὶ Ἀγγελος Νησιώτης, οἱ σχετικές καρποφόρες προπτάθειες τοῦ Συλλόγου «Ἄγαπη» στὸν Πειραιά καὶ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου π. Γερβασίου Παροικευοπούλου στὴν Πάτρα καὶ τέλος ἡ καταπληκτικὴ συστηματικὴ ὄργανωσις καὶ ὥνθησε τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων, ποὺ ἐπιτεύχθηκε ἀπό τὶς Ἀδελφότητες Θεολόγων «Ζωῆ» καὶ «Ο Σωτῆρ», ἀπό ἄλλοι ἱεραποστολικές σύμπατειαι καὶ ἀπό τὴν «Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἡ ὅποια προώθησε τὴν ἐνοποίηση τῶν Κατηχητικῶν διυλόμεων.

Γιὰ τὴ συμβολὴ τοῦ Γεώργιου Μακρῆ στὴν προώθηση τοῦ Κατηχητικοῦ ἔργου εἴναι σημαντικὴ ἡ ἔξῆς ἐπισήμωσις τοῦ ὀνειριζόμενου Καθηγητοῦ Παναγιώτου Τρεμπέλα: «Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι τὸ Κατηχητικὸ Σχολεῖον καὶ τὸν θεσμὸν αὐτοῦ δέν ητύχησε μὲ εὐσαγγέγη πρῶτος εἰς τὴν Ἑλλάδα σύδεις ἄλλος παρὰ ὁ (ἀκόμη τότε λαϊκὸς) παπα-Μακρῆς». Ορθός χαρακτηρισθῆκε ὡς ὁ «πρῶτος νεοελληνην Κατηχητής» (Ν. Θ. Μπουγάτσος, Παν. Τρεμπέλας κ.λ.).

10) Ο π. Γεώργιος Μακρῆς διέπρεψεν ὡς λειτουργὸς καὶ ἱεροκήρυξ. Ο γράφων ὡς μαθητής τῆς Β' Γυμνασίου φοίτησε στὸ Παράρτημα τοῦ Β' Γυμνασίου Ἀρρένων Πειραιᾶς. Τὸ Παράρτημα αὐτὸν στεγανώστοις στὴν ὁδό Ὁμηρίδου στὸ κτίριο πρώην Ἀμερικανικοῦ Νοσοκομείου ποὺ χρητιμοποιήθηκε καὶ ὡς Νοσοκομεῖο τῶν προσφύγων (πλησίον τοῦ Ι. Ν. τοῦ ἀγίου Βασιλείου). Σὲ κάποιου ὀμαδικό μαθητικὸ ἐκκλησιασμὸ στὸν Τερό αὐτὸν Νοὸ ὀντίκρισε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἐπιβλητικὴ μορφὴ τοῦ τελοῦντος τὴν Εὐχαριστιακὴ Θ. λειτουργία

παπα-Μακρῆ. Τότε συγκλονίσθηκα ίδιως όπό το κήρυγμά του. Δέν ένθυμοῦμαι λεπτομέρειες έκ τοῦ περιεχομένου αύτοῦ. Τό μόνο, ποὺ έμεινεν όμεξίτηλο στή μνήμη μου, είναι ό συνδιασμός τῆς αύτητης και τῆς συναρπαστικῆς γλυκύτητος ποὺ είχε τὸ κήρυγμά του. Δέν μποροῦσα τότε νὰ μορφοποιήσω έννοιολογικῶς τὸ βίωμα μιᾶς ἀπώστεως και μιᾶς ἔλεσεως ποὺ ἔνοιωσα μέστα μου. Άλλα τὸ βίωμα αὐτὸ πάντοτε ἔρχεται στή μνήμη μου διάσκις στὰ ὡρίμα χρόνια μου ἥως τώρα γράφω ή δημιλῶ γιὰ τὴν οὐσία τοῦ θρησκευτικοῦ βιώματος, ὅπως αὐτὸ περιγράφεται όπό τὸν Rudolf Otto. Συμφώνως πρὸς τὴν κλασική διατύπωσί του στὸ βίωμα αὐτὸ ἐναρμονίζομε τὴν ἀπωσὶ και τὴν ἔλει, βιώνοντας τὸ Θεῖο ὡφ' ἔνος ως mysterium tremendum. δηλαδὴ ως ὑπερδύναμι, ποὺ δημιουργεῖ μέστα μας τὸν ιερὸ φόβο, τὸ εὐλαβικὸ δέος και τὸν βαθὺ ἐστοπερικὸ συγκλονισμό μπροστὰ στὸ μεγαλειώδες «ὅλως Ἀλλότριον» τῆς θείας πραγματικότητος, και ἀφ' ἔτέρου ως mysterium fascinosum, δηλαδὴ ως γοητευτικὸ μαστήριο, ποὺ θέλγει, συγγινέει, ἔλκει ως μαγυήτης και βιώνεται ως πηγὴ ἀγάπης, εὐπλασιγχρίας, ἐλέους. Κορύφωσις τοῦ συνδιασμοῦ τῶν δύο αὐτῶν στοιχείων δημιουργεῖται όπό τὸ στοχαστικὸ ὄντικρισμα τῆς ἐπιβλητικῆς μορφῆς τοῦ Παντοκράτορος.

Ως ἐκπρόσωπος τοῦ Παντοκράτορος έμεινε μέστο στὶς ὀνοματήσεις μου ό παπα-Μακρῆς. Καὶ χαίρω, διότι δύοι δύοι είχαν τὴ δυνατότητα νὰ τὸν ξήσουν όπό κοντά μαρτυροῦν ὅτι τόσον τὸ βιβλικὸ περιεχομένου λειτουργικὸ ή μυστογωγικὸ κήρυγμά του, δύον και τὴ τελεσιουργία όπό αὐτὸν τῆς Θ. Εύχαριστίας και τῶν λοιπῶν ιερῶν Μυστηρίων και Τελετῶν δημιουργοῦσσαν μέστα τους ὀνάλογες ἐντυπώσεις.

Ο ἀείμνηστος Μητροπολίτης Ναυπακτίας και Εύρυτωνιος κυρός Δαμασκηνός Κοτζιάς ἔχει γράψει ότι, ὅταν ό π. Γεώργιος Μακρῆς τελοῦστε τὴν Θεία λειτουργία, «ἡ παρουσία αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Θυσιαστηρίου και αἱ πρὸς τὸν Εὐλογητὸν Κύριον ἀναπεμπόμεναι προσευχαὶ του ἡσαν κάτι τὸ ἀφαντάστως συναρπαστικόν».

Ο διακεκριμένος θεολόγος κ. Ιωάννης Τιμαργένης τονίζει ἐπίσης εύγλωττος τὰ ἔξης: «Η τάξις εἰς τὸ Τεράν Βῆμα και ὁ εὐπρεπισμός

τῆς Ἅγιας Τραπέζης, –προσωπικὴ ἀσχολία τοῦ πατρὸς Γεωργίου–, ἡσαν παραδειγματικά. Πρὸ τῆς Ἅγιας Τραπέζης ἵστατο εὐθυτενῆς μὲ τὴν Πατριαρχικήν του μορφὴν και ἀνεγίνωσκε μεγαλοφώνως τὰς εὐχάς, –πρωτοπόρος και εἰς αὐτό–, τῆς Θ. Λειτουργίας, ἐνῷ οἱ φάλαι ἔφαλλον μὲ χαμηλήν τὴν φωνὴν τοὺς βιζαντινοὺς λειτουργικοὺς ὑμνούς. Ο ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος Χριστόστομος Παπαδόπουλος ἔχρησιμοποίει τὸν πατέρα Γεώργιον διὰ τὰς ὑποδειγματικάς Θ. Λειτουργίας, αἱ ὅποιαι ἐτελοῦντο εἰς κεντρικοὺς Ναοὺς πρὸς μετεκπαίδευσιν τῶν λοιπῶν ιερέων τῆς Τερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν. Η Λειτουργία τοῦ παπα-Μακρῆ –περισσότερον ἡτο γνωστὸς μὲ αὐτὴν τὴν προσωνυμίαν– ἦτο ὅντως μυσταγωγία. Κατώρθων μὲ τὴν ἐπιβλητικήν του φωνῆν, μὲ τὴν ἀφογοῦν ἐμφάνισιν και στάσιν πρὸ τοῦ Θυσιαστηρίου, μὲ τὰς εὐλαβεῖς κινήσεις και πρὸ πάντων μὲ τὴν πνευματικήν ἔξαρσιν ὑπὸ τῆς ὁποίας ὁ ἴδιος κατελαμβάνετο, νὰ συμπαρασύρῃ ὀλόκληρον τὸ ἀκροατήριον εἰς συλλειτουργον, εἰς θερμὴν συμπροσευχὴν, εἰς ἐνεργὸν Θ. Λατρείαν».

Χαρακτηριστικὴ είναι και ἡ ἔξης περιγραφὴ τοῦ ἀείμνηστου Μητροπολίτου Κορινθίους και μετέπειτα Ἀρχιεπισκόπου Β. και Ν. Αμερικῆς κυροῦ Μιχαήλ: «Ἄξιοπρεπής και ἐπιβλητικός και συγκεντρωμένος ἀπολύτως, κατά τὴν Θείαν λειτουργίαν, λόγῳ τῆς πηγαίας πίστεως και τῆς ὀλοφύχου του ἀφοσίσεως εἰς τὸν Θυόμενον και Προσφερόμενον Χριστόν, εἶλκε τὰ πλήθη και ως ἀπλοῦς ιερουργός. Όταν δὲ ἤρογε τὸ στόμα του και ἐλάλει ὁ διδάσκαλος, διὰ νὰ ἐρμηνεύῃ και διασαφήσῃ τὰ λόγια τοῦ Παναγίου Πνεύματος, τότε ὁ κῆρυξ τοῦ Θείου Λόγου συνεπλήρωνε τὸ ἔργον τοῦ ιερουργοῦ, και οἱ πνευματικοὶ ἰχθίες ἀθρόοι συνελαμβάνοντο εἰς τὸ δίκτυον τοῦ ἐπιτηδείου και ἴκανον πνευματικοῦ ἀλιέως».

Η λειτουργικὴ και μυστογωγικὴ προσφορὰ τοῦ π. Γεώργιου Μακρῆ συμπληρώθηκε και μὲ τὴν συγγραφὴν όπό αὐτῶν ὥροιον ἐκλαϊκευμένου Ἐγχειριδίου λειτουργικῆς τῆς Ὁρθοδόξου Εκκλησίας.

11) Ο πατέρα Γεώργιος Μακρῆς ύπηρε και πρότυπο ἔξομολόγου-πνευματικοῦ, ποὺ πίστευε στὴν δραστικὴ «ἀφετική» και «καθοδη-

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2002

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

γητική» ένέργεια του Μιστηρίου τῆς Ι. Έξομολογήσεως. Ής καλός ποιμήν γνώριζε κατ' διορια τά πλείστα τῶν πνευματικῶν του τέκνων καὶ ἐφίρμαζε τὴν ποιμαντική ἀρχὴ τῆς ἑστομακεύστεως πρὸς ἀντιμετώπιστα τῶν πρωτικῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τους. Χρησιμοποιοῦσε ὅλοτε τὴν αὐστηρότητα γιὰ τοὺς κατά τὸν Ἀπ. Παῦλο «πνευματικούς» καὶ ὅλοτε τὴν σποργικὴ καὶ θεραπευτικὴ γλυκύτητα τῆς ποετικῆς ἀγάπης γιὰ τοὺς τραυματισμένους «σαρκικούς», δίνοντας σὲ ὅλους «βράμα» καὶ «στερεάν τροφήν» καὶ σὲ ὅλους «γάλα» πνευματικό (Α' Κορ. γ', 1-2; Εβρ. ε', 12-13).

Ο χαρισματικός ιερεὺς π. Γεώργιος Μακρῆς ἤπαν ἀκούραστος στὸ ἔργο τῆς Ι. Έξομολογήσεως. Τὴν Μ. Παρασκευὴν τοῦ ἔτους 1932, κατὰ τὴ δεύτερη μεταμεσημβρινὴ ὥρα, κατὰ τὴν ὅποια ἐπαιρετεῖ τὸ ξηρὸ πρόγευμά του κοτάκοπος, διότι μόλις εἶχεν ἐπιστρέψει ἐκ τῆς Ἀκολουθίας τῶν Θρῶν, τοῦ διαβιβάσθηκε θερμῇ ἰκεσίᾳ τῶν φυλακισμένων στὴν ὑπάρχουσα τότε μεγάλῃ φυλακῇ τοῦ Παλαιοῦ Στρατῶνος, ποὺ ἔπεισαν ἔνα πνευματικό γιὰ νὰ ἔξομολογηθοῦν. Τότε ὁ π. Γεώργιος χωρὶς δισταγμοὺς θυτίσατε ἀνάποντι καὶ οἰκογενειακές ὑποχρεώστεις, ἐπιβιβάσθηκε ὀμέσως σὲ σταλέν αὐτοκίνητο, μετέβη στὸν Παλαιὸ Στρατῶνα καὶ «εὐθὺς ἀπὸ τῆς Τρίτης ἀπογευματινῆς ὥρας τῆς Μεγάλης ἔκεινης Παρασκευῆς μέχρι βαθείας νυκτὸς καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς πρωλας τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, δρθρου βαθέος, μέχρι τῆς 10ης νυκτερινῆς ὥρας, ὅτε ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ κατέληθε εἰς Πειραιᾶ διὰ τὴν Ἀκολουθίαν τῆς Αναστάσεως, ἔξομολόγει συνεχῶς» (Δημ. Ι. Καπέμουτσόπουλος).

Ο ἀδείμηντος Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, ὅταν τοῦ ἐξητείτο πνευματικὸς ἔξομολόγος γιὰ τὶς Σχολές Εὐελπίδων καὶ Δοκίμων ἢ γιὰ τοὺς ιεροτπουδιστές τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, παρουσιαστές τὸν π. Γεώργιο Μακρῆς νὰ ἴκανοποιήσῃ τὸ αἰτημα αὐτό. Ἀνάμεσα στὰ πνευματικά του τέκνα ἥσουν καὶ πολλοὶ ἐπώνυμοι, κατέχοντες ὀνώτερες θέσεις. Ο ἀδείμηντος Ἀρχιεπίσκοπος Αθηνῶν καὶ πάστης Ἑλλάδος κυρὸς Ιερώνυμος Κοτσώνης ἔχει γράψει τὸ ἔξῆς: «Τὸν ἀείμνηστον (π. Γεώργιον Μακρῆν) εἶχον τὴν εὐλαγίαν νὰ τὸν γνωρίσων εὐθὺς μετὰ τὴν λῆψιν

τοῦ πτυχίου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίουν ὡς ἔξομολόγον, παρὰ τῷ ὅποιῳ ἔξομολογούμενην ἐπὶ ἔτη».

Πλήθη χριστιανῶν τοῦ Πειραιῶς, τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν περιχώρων κατέφευγαν στὸ πνευματικὸ Ιστρείο-ἔξομολογητήριο τοῦ παπτο-Μακρῆς, γιὰ νὰ σκύψουν τὸ κεφάλι τους κάτω ἀπὸ τὸ λυτρωτικὸ πετραχήλι του, νὰ ἐπουλώσουν τὶς πνευματικές πληγές τους, νὰ ἐκδιάξουν τὶς Ἐρινίες τῆς ἐνοχῆς καὶ τὴν ποντός εἶδους ὑπαρξιακής ἀγωνίας καὶ πίεσι καὶ ν' ἀποκτήσουν τὴν ἐν Χριστῷ ἀληθινὴ ἐλευθερία, ὀνομαγένησι καὶ ὀνακοίνισι.

Οταν τὸν Μάιο τοῦ 1932 συνεκλήθη τὸ Α' Συνέδριο τοῦ Εφημεριακοῦ Κλήρου τῆς Τερps Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, ὁ πατήρ Γεώργιος Μακρῆς στὸν Ἐπίλογο τῆς σχετικῆς Εισηγήσεως, τὴν ὅποια ἔκαμε πρὸς τοὺς συνεφημέριους του, εἶπε τὰ ἔξῆς: «Καὶ εἶναι καρός ἐπὶ τέλους νὰ ἐννοηθῇ ὑπὸ πάντων, κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ὅτι ἡ ἔξομολόγησις εἶναι ἡ κυριωτάτη δύναμις τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι εἶναι ἡ σωτηρία τῶν ἀμαρτωλῶν, ἡ χειραγωγία τῶν ἀδυνάτων, ἡ παρηγορία τῶν ἀπῆλπισμένων, ἡ εἰρήνευσις τῆς τεταραγμένης καὶ ἐνόχου συνειδήσεως, ἡ συγκράτησις τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὴν διαφθοράν, ἡ οἰκητοῦ τῆς Ἐκκλησίας. Η ἔξομολόγησις εἶναι κυριωτάτη καὶ οὐσιωδεστάτη ἐκδήλωσις τῆς θείας ἀποστολῆς τοῦ ιερέως εἰς τὸν κόσμον. Δι' αὐτῆς ὁ ιερεὺς ἔχει παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ μέγα προνόμιον καὶ λαμβάνει τὴν πολυτιμοτάτην εὐκαιρίαν νὰ εἰσδύῃ εἰς τὰ ἀδυντα τῶν ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων, νὰ κανονίζῃ συνειδήσεις, νὰ ρυθμίζῃ συναίσθηματα, νὰ κυβερνᾷ ψυχάς, νὰ γίνεται ὁ πνευματικὸς ἡγέτης τοῦ λαοῦ του.

»Ω Πατέρες καὶ ἀδελφοί μου, ἀν ἡδυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν μεγάλην ἡμῶν ἀποστολὴν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἡγωνιζόμεθα, μέ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ νὰ τὴν πραγματοποιήσωμεν, ἡ ὄφις τοῦ κόσμου θὰ ἔτοι διαφορετική, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ θὰ ἔτοι ἐν τῷ μέσῳ τῆς μάτιν.

Άλλα τὸ πολύπτυχο ὀνακοίνιστικό ἔργο τοῦ πατρὸς Γεώργιον Μακρῆς περιλαμβάνει καὶ ὅλες σημαντικές πτυχές, τὶς ὅποιες πρέπει νὰ ἐπιστημόνωμε στὸ ἐπόμενο τεῦχος τοῦ «Εφημερίου».

ΘΕΜΑΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΙΕΡΟΦΑΛΤΙΚΑ

*Toū Mak. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ***α'. Ύφη καὶ σύσια τοῦ ιεροφαλτικοῦ λειτουργήματος**

1. Η ἀποστολή τοῦ ιεροφάλτη εἶναι νὰ λατρεύει τὸν Θεόν ἀναπέμποντας πρὸς αὐτόν, ἐξ ὀιώματος τῆς λατρευτικῆς συνάξεως τῶν χριστιανῶν, τοὺς ὑμινούς τῆς Ἔκκλησίας. Στὸ ἔργο αὐτὸν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος δίδει προεχόντως πνευματικό χαρακτῆρα. «Λατρεύωμεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας» (Ἐβρ. 1β', 28). Τὸ «εὐαρέστως» στημαίνει κατὰ τρόπον ποὺ εἶναι δεκτὸς ἀπὸ τὸν Θεόν. Καὶ τὸ «μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας» σημαίνει τὴν ἐσωτερικὴν διάθεσην τοῦ λατρεύοντος τὸν Θεόν, τὴν ὅποια πρέπει νὰ εἶναι ταπεινὴ καὶ μὲ φόβο Θεοῦ. Ἐπομένως, τὴν συναίσθησην ὅτι ἀπευθυνόμεθα πρὸς τὸν Θεόν, ποὺ δέχεται τὴν μπορεῖ καὶ νὰ μὴ δέχεται τὴν προσευχὴν μας (ἐφ' ὅσον δὲν προσφέρεται μὲ εὐλαβεία), πρέπει νὰ μᾶς συνέχει ὅλους, ὅσοι προσφέρουμε τὶς ὑπηρεσίες μας στὴν Θ. Λατρεία.

2. Η ιερότης τῆς ἀποστολῆς ἐπιβάλλει στὸν φορέα τῆς νὰ εἶναι πρόσωπον ἀκατάγνωστον, ἵποι νὰ διάγει σεμπά καὶ νὰ ἔχει καλὴν ἔξωθεν μαρτυρίαν. Ιεροφάλτης ἀσεβής ἔνορτι τῷ θείῳν τῇ ἔναντι τῆς προσταμέτης του Ἀρχῆς συνιστᾶ παραφωνίαν, τὴν ὅποια ὁσάκις ἐπισημαίνεται βλάπτει καὶ τὸν ίδιον καὶ τὴν Ἔκκλησίαν.

β'. Ίδιότης καὶ διακονία κατωτέρου κληρικοῦ

1. Η Ἐκκλησία ἀναγνωρίζουσα ἐνωρὶς τὴν σημασία τοῦ ιεροῦ λειτουργήματος τοῦ Ιεροφάλτου τοὺς ἀνύψωσε στὴ θέση τοῦ κατωτέρου κληρικοῦ καὶ προσδιόρισε νὰ γίνεται σὲ αὐτοὺς ἡ ἀνάθεση τοῦ ἔργου αὐτοῦ μὲ εἰδικὴ καθιέρωση, ποὺ λέγεται «χειροθεσία». Διατυχῶς, ὅπως συνέβη μὲ πολλὰ ἄλλα πράγματα στὴ Θ. Λατρεία μας, ἔτοι καὶ μὲ τοὺς Ιεροφάλτες ἐγκατελείφθη αὐτὴ ἡ κατοφικὴ θεώρηση τοῦ ἔργου τους καὶ ἔπαιντε νὰ ἀπαιτείται ἡ εἰδικὴ αὐτὴ ιερὴ εὐλογία τοῦ Ἐπισκόπου γιὰ νὰ ἀνέβουν στὸ Ψαλτήρι, ἐθεωρήθη δὲ ἀρκετός ὁ διορισμός τους μὲ τὴν ὑπογραφήν του, ποὺ δύμως δὲν ἀναπληρώνει τὴν ἔλλειψη τῆς χειροθεσίας. Σιγά-σιγά πρέπει νὰ ἐπαναφερθεῖ ἡ λησμονημένη παράδοση καὶ νὰ φάλλουν μὲ τὴν ιερὴ τους ίδιότητα καὶ δχι ὡς ἀτλοὶ ὑπάλληλοι τῆς ἐνορίας. Ίδοιον τὶ λέγει ὁ ΛΓ' Κανὼν τῆς Ἀγίας Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου. «Ἐπειδὴ περ ἔγνωμεν... πινάς δέ αὐτῶν καὶ μὴ ἀποκειρουμένους, ιεροφάλτας καὶ ἀναγνώστας τοῦ θείου ναοῦ καβίστασθαι συνείδομεν... τούτους ἐκκλησιαστικοὺς προχειρίζεσθαι... Άλλα μηδὲ τινα τῶν ἀπάντων συγχωρεῖν ἐπ' ἄμβωνος, κατὰ τὴν τῶν ἐν τῷ κλήρῳ καταλεγομένων τάξιν, τοὺς θείους τῷ λαῷ λόγους ἀποφωτεῖν, εἰ μὴ τι ἀν ιερατικῆ κουρῆ

χρήσηται ό τοιοῦτος καὶ τὴν εὐλογίαν ὑπό τοῦ οἰκείου ποιμένος κανονικῶς ὑποδέξηται...».

Κατὰ συνέπειαν, ὅταν φάλλουν, πρέπει νὰ ἔχουν τὴν συνειδησην ὅτι ἀσκοῦν Ἱερὸς λειτουργικὸ ἔργο καὶ δχι ἀπλῶς καλλιτεχνικό, κοσμικό. Δὲν είναι, μὲ ἀλλα λόγια, καλλιτέχνες τοῦ ἀσματος, ἀλλὰ βασικοὶ παράγοντες τῆς Θ. Λατρείας, οἱ ὅποιοι ἀντιπροσωπεύουν τὸν λαὸν στὴν προσφορὰ τῶν ὕμπων. Γι' αὐτὸν τὸ λόγο καὶ ἡ Ἔκκλησία τοὺς παρεχώρησε διακεκριμένη ὀπτικὰ καὶ οὐρανιστικὰ θέστη μέσα στὸν Ἱ. Ναὸ καὶ τοὺς περιέβαλεν ἐξ ὀρχῆς μὲ τὴ μέριμνά της, ὥστε τὰ φάλλουν σωστά καὶ τὰ μὴ ξεφεύγουν ἀπό τοὺς σκοποὺς τῆς λατρείας.

2. Θεωρῶ ἀπορραίτητο νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι κατὰ τὴν χειροθεσίαν Ἱεροφάλτου ὁ Ἀρχιερεὺς δέεται τοῦ Κυρίου γι' αὐτὸν μὲ τὰ ἔξῆς λόγια: «Ἐκλεξαι τὸν δοῦλον σου τοῦτον καὶ ἀγίασον αὐτὸν καὶ δὸς αὐτῷ μετὰ πάσης σοφίας καὶ συνέσεως τῶν θείων σου λογίων τὴν μελέτην καὶ τὴν ἀνάγνωσιν ποιεῖσθαι, διαφυλάττων αὐτὸν ἐν ἀμέμπτῳ πολιτείᾳ». Καὶ μόνον ἀπό τὸ κείμενο αὐτὸν συνάγεται ἡ μεγάλη σημασία τοῦ ἔργου του. Πρόκειται γιὰ διακόπτημα Ἱερό, ἀντιπροτωπευτικό τοῦ λαοῦ, τὸν ὅποιον ὁ Ἱεροφάλτης ὀφείλει νὰ σέβεται καὶ τὰ τιμᾶ.

Ἄναγκαια συνέπεια τῶν ὀντωτέρων είναι: Νὰ παίρουν εὐχὴν ἀπό τὸν λειτουργὸ Ἱερέα, πρὶν ἀνέλθουν στὸ Ψαλτήρι, καὶ νὰ φοροῦν ράσο κάθε φορὰ ποὺ φάλλουν.

γ. Ὁ τρόπος τοῦ φάλλειν

1. Ὁπως ὅλα μέσα στὴ Θ. Λατρεία μας είναι προσανατολισμένα πρὸς τὸν βασικό τῆς σκοπό, ποὺ είναι ἡ προσευχή, ἔτοι καὶ ἡ φαλμωδία ὀφείλει νὰ ὑπηρετεῖ τὸν ίδιο

σκοπό. Γι' αὐτὸν καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας, ἡ βιζαντινὴ μουσική, δὲν είναι ἄσμα θυμελικό, οὔτε κοσμικό, είναι Ἱεροῦ χαρακτῆρος μὲ προσευχητικὸ σκοπὸ καὶ περιεχόμενο. Η Ἱερὰ Σύνοδος στὴν ὑπ' ἀριθμ. 2606/16.1.1996 Ἐγκύλιων της, ἀναφερομένη στὴν ἐκκλησιαστικὴ μουσική, διαπιστώνει ὅτι «είναι τὸ μουσικὸν ἔνδυμα τῶν λειτουργικῶν ποιημάτων τῆς Ἔκκλησίας, ἡ ἀντεχνος μορφὴ τῆς ὀρθοδόξου θεολογικῆς ἐκφράστεως, δὲν είναι μόνον τέχνη, είναι καὶ καρδία, ἡ ὅποια βιώνει τὸν παλμοὺς τῆς θείας Παρουσίας, ὅταν τὰ χεῖλη φάλλουν. Πρὸς τούτους, ἡ βιζαντινὴ μουσικὴ δὲν ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἰκανοποίησιν τῆς ἀκοῆς, οὐδὲ εἰς τὴν κολάκευσιν τοῦ συναυτήματος, ἀλλὰ εἰς τὴν διέγερσιν τῆς φυχῆς διὰ τὴν ἀναζήτησιν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ἀφύπνισιν τῆς συνειδήσεως, ἡ ὅποια ὑπινόττει, εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἐσωτερικῶν πνευματικῶν δυνάμεων».

Ἡ φαλμωδία δὲν ὑπάρχει γιὰ τὰ ἰκανοποιεῖ μόνο τὶς καλλιτεχνικὲς ἀπαιτήσεις τοῦ ἐκκλησιασματος, ἀλλὰ κυρίως γιὰ τὰ τὸ μιχταργωγεῖ καὶ τὰ τὸ διευκολύνει στὴν ψυχικὴ του ἐπικοινωνία μὲ τὸν Θεόν. Επομένως, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὅποιον φάλλει κατείς τὰ ἐκκλησιαστικὰ μέλη πρέπει νὰ είναι ἐκκλησιαστικός, παραδοσιακός, πρεψατικός, κατατυκτικός. Γι' αὐτὸν καὶ ἡ Ἀγία ΣΤ', Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, μὲ τὸν Ε' Κανόνα τῆς ὁξιώτε οὕτο τοῦς Ἱεροφάλτες νὰ φάλλουν μὲ σεμιωτήτα, χωρὶς ὑπερβολικὲς φωναικίες (βοές ἀτακτες), καὶ νὰ μὴ εἰσάγουν διὰ τῆς φαλμωδίας ἔτοι τὴν ἡθη στὴν Ἔκκλησία, ἀλλὰ νὰ παραμένουν μέσα στὰ πλαίσια τῶν πρεψατικῶν προδιαγραφῶν ποὺ τὴν Ἔκκλησία καθιέρωσε γιὰ τὸν τρόπο τοῦ φάλλειν. «Στὴν ἐκκλησιαστικὴ σύναξη δὲν φάλλουμε γιὰ νὰ μάσουμε μέσα μας αὐτὸ ποὺ λέγεται καλλιτεχνικὴ συγκίνηση,

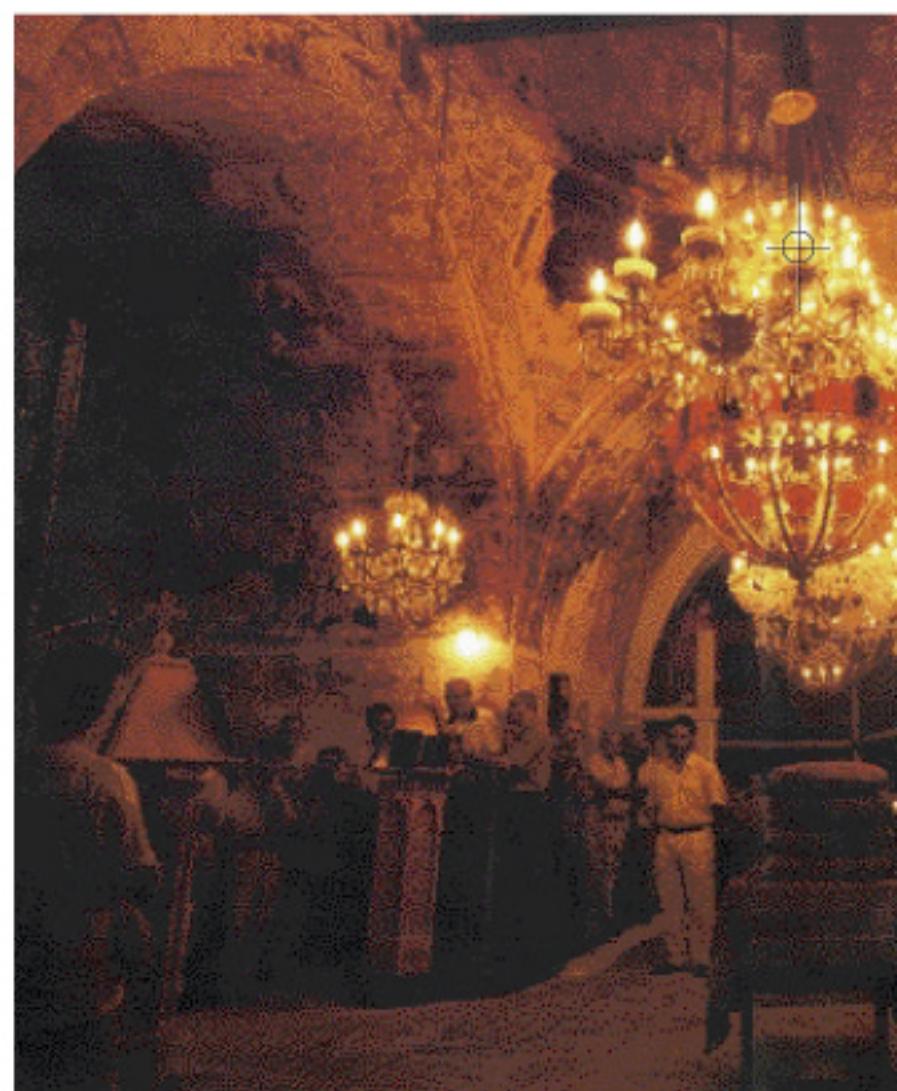
άλλα για νὰ ζήσουμε τὴν Ἱερὴ κατάνυξη ποὺ γεννᾶ στὴν ψυχὴ μας ἡ αὐθητη ἀφ' ἔνὸς μὲν τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἀνθρώπινης ἀθλιότητός μας. Αὐτά τὰ δύο μᾶς δίνουν νὰ καταλάβουμε πῶς πρέπει νὰ φάλλουμε στὴν Ἑκκλησία» (Κοζάνης Διονύσιος).

2. Εἴναι προφατές ὅτι τὴν Ἑκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἔχει παιδαγωγικὸ χαρακτῆρα, πρέπει νὰ βοηθᾶ στὸ «φιλοσοφεῖν» (Ἱερὸς Χρυσόστομος). Δέν εἴναι, μὲ ἄλλα λόγια, αὐτοισκοπός, ἀλλὰ μέσον γιὰ τὴν ἐπίτευξη ἔνὸς μεγάλου σκοποῦ, καὶ αὐτὸς ὁ σκοπὸς εἴναι τὴ διευκόλυνση τῶν πιστῶν νὰ μεταρσιωθοῦν διὰ τῆς προτευχῆς πρὸς τὰ οὐράνια καὶ νὰ ἐρωθοῦν μὲ τὸν Θεόν. Πρὸς τοῦπο ἐπιβάλλεται ἡ δημιουργία κατατέθεως στὴ διάρκεια τῆς Θ. Λατρείας, μὲ τὴν ὀρθὴ ἀπόδοση τῶν ἐργοιῶν τῶν διαφόρων ὑμινῶν, μὲ τὴν τήρηση τοῦ μέτρου καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς λογικῆς λατρείας.

3. Εἴναι βέβαια γνωριτόν ὅτι στὸ θέμα τοῦ ὄφους ποὺ χρησιμοποιείται ἀπὸ τοὺς ιεροφάλτες μας δὲν ὑπάρχει σήμερα κοινὴ ἀποφῆ. Όποτότο, συνιστοῦμε νὰ μὴν αὐτοσχεδιάζουν ὅταν φάλλουν, νὰ μὴν ἀφήνουν ἀνεξέλεγκτο τὸ «μεράκι» τους καὶ νὰ μὴν ἐπιλέγουν πολύπλοκα μαθήματα, ἀλλὰ νὰ φάλλουν μὲ εὐλάβεια, μὲ κατάγνη, μὲ προτοχή, προτευχόμενοι πρῶτοι οἱ ἴδιοι, διδούτες ἔτοι καὶ στὸ λαό ποὺ τοὺς παρακολουθεῖ τὸ σύνθημα τῆς προτευχῆς. Ο ἀειμνήτος μουσικοτραφής Μητροπολίτης Σερβίων καὶ Κοζάνης Διονύσιος ἔγραψε: «Πρέπει νὰ ξαναγυρίσουμε στὸν ἀρχαῖο τρόπο τῆς φαλμαδίας, νὰ ξεκαθαριστοῦν οἱ Ἑκκλησιαστικές μελωδίες ἀπὸ τὰ πολλὰ στολίσματα καὶ τοὺς "καλλωπισμούς", νὰ λεύψῃ τὸ λεγόμενο "ὄφος", νὰ ξαναβροῦν οἱ Ἑκκλησιαστικοὶ ὑμνοὶ τὴν παληά, ἀπλὴ καὶ δωρικὴ μουσικὴ τους μορφή, ἐκείνη ποὺ

συμπίπτει μὲ τὸ "ῆθος" τῆς βιζαντινῆς μουσικῆς, ὥστε νὰ μποροῦν ἔτσι οἱ χριστιανοὶ νὰ τοὺς μαθαίνονταν εὔκολα καὶ νὰ τοὺς φάλλουν ὅλοι μαζὶ στὴν ἐκκλησία».

4. Εἴραι αὐτοινότο ὅτι, ὅταν εἴναι ἐν ὑπηρεσίᾳ, δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε νὰ μειδιοῦ, οὔτε νὰ συζητοῦν μεγαλοφόνως, οὔτε νὰ περιφέρουν τὸ βλέμμα τους στὸ Ἑκκλησίασμα. Δέν ἐπιτρέπεται, ἐπίσης, νὰ ἐγκαταλείπουν τὸ σταύροι τους, γιὰ νὰ μποῦν στὸ Ἱερό χωρὶς λόγο, ἡ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ κηρύγματος, γιατὶ ἔτσι δείχνουν εἶτε ἀνευλάβεια, εἴτε περιφρότηση πρὸς τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ. Τὸ πυχότερο κακό παράδειγμά τους τὸ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2002

μιμοῦνται καὶ οἱ βοηθοί τους καὶ δὴ τὰ παιδιά, καὶ ἔχουν γι' αὐτό μεγάλη εύθυγη. Ἀντιθέτως, τὸ καλὸ παράδειγμά τους γίνεται ἀφορμή νὰ μεταδίδεται στοὺς ὑφισταμένους τους τὸ πνευματικό τους ἥθος καὶ τὸ παράδοση τῆς Ἑκκλησίας μας.

5. Τὸ ἐκκλησιαστικὸ ἄσμα είναι «χορικό». Τοῦπο σημαίνει ότι φάλλεται ἀπὸ πολλοὺς μαζὶ καὶ δχι ἀπὸ ἕνα, δηλαδὴ ἀπὸ χορό. Αὐτὸ τὸ σημεῖο χρήζει προσοχῆς, διότι καὶ ὅπου ὑπάρχουν βοηθοί, μερικοὶ iεροφάλτες προτιμοῦν τὰ φάλλουν μόνοι αὐτοί, μὴ διδούτες στοὺς ἄλλους τὴ δυνατότητα νὰ συμφάλλουν. Παρατηρῶ ότι τοῦπο συμβαί-

νει καὶ ὅτου οἱ παρόπτες στὸ Ἀναλόγιο είναι οἱ ἐπίστημοι φάλτες, π.χ. σὲ παρήγυρεις Νοῶν. Σπανίως φάλλουν ὅλοι μαζὶ. Τὸ σύνηθες είναι τὰ φάλλει ἔνας-ἔνας καὶ οἱ ἄλλοι εἴτε τὰ ἴποκρατοῦν, εἴτε τὰ σιωποῦν. Πρέπει, ώστόσο, τὰ μάθουν τὰ φάλλουν ὅλοι μαζὶ. Τοῦτο βέβαια προϋποθέτει γιὰ τὸν iεροφάλτη κόπο, προκειμένου τὰ διδάξει στοὺς βοηθούς του πῶς φάλλοινται τὰ ιερὰ μέλη. Εἰδάλλως ἀφήκονται τὰ πράγματα στὴν τύχη τους μὲ τὰ γνωστὰ ἀποτελέσματα. Ὁπου οἱ φάλτες μας είναι ρέκτες καὶ κοπιάζουν, ἔκει δημιουργοῦνται ὀξιόλογοι χοροί, ποὺ ἀναπαύουν τοὺς πιστοὺς καὶ διασώζουν τὴν ποιότητα τῆς μουσικῆς μας. Ἡ συντήρηση τοῦ χοροῦ ἐπιβάλλει καὶ τὴν ἀμοιβή του, ίδιως ὅταν πρόκειται γιὰ κατητησμένους μουσικούς καὶ δχι γιὰ ἔραστέχιες. Στὴν περίπτωση αὐτὴ τὸ Ἑκκλ. Σιρβούλιο ὑποχρεοῦνται τὰ ὄποιοφασίσει τὴν καταβολὴ ἐνὸς λογικοῦ ἐπιδόματος, τὸ ὅποιο ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία θὰ ἐγκρίνει.

6. Σὲ ὠρισμένα iεροφαλτικά στασιδια δὲν ὑπάρχει οὔτε ἔνας βοηθός. Ὁπου ἐρώτησα γιατί αὐτὴ τὴ φτώχεια, μοῦ ἀπάντησαν ότι δὲν προσφέρεται κανεὶς. Δέρ τὸ πιστεύω. Ἔγὼ ἀποδίδω τὸ φαινόμενο αὐτὸ εἴτε σὲ ἀπροθυμία, εἴτε σὲ ἀνικανότητα τοῦ iεροφάλτη τὰ προσελκύει βοηθούς στὸ Ψαλτήρι του. Ὅπάρχουν περιπτώσεις ποὺ ὁ iεροφάλτης δέν θέλει τὰ ἔχει βοηθούς καὶ ὅταν εὑρεθεὶ κάποιος τὸν ἐκδιώκει, μὲ τὸν τρόπο του βέβαια. Είμαι βέβαιος ότι, ἀν ὑπῆρχε ἀπὸ ὅλους καλὴ διάθεστη, πολλὰ προβλήματα θὰ ἐλύνονταν. Ἡ κακοδαιμονία ἐκτρέφει τὴ φτώχεια. Ἀν θέλουμε τὰ ἀποκτήσουμε χορόν, πρέπει τὰ διαθέτουμε τὰ ἔξης προσόντα: α) Μεράκι καὶ ἀγάπη γιὰ τὴ βιζαντινὴ μουσικὴ; β) Διδασκαλία τῶν ἀρχαρίων, ώστε τὰ μάθουν τὰ συμφάλλουν; γ) Καλόπιασμά των, ώστε τὰ μήν

έγκαταλείψουν τήν προσπάθεια στήν πρώτη δυσκολία: δ) διαζήτηση συνεχών νέων δυνητών που θά πλαισιώνουν τόσα σίδια.

δ'. Ειδικά ζητήματα

1. Θεωροῦμε όμοια καί τήν καλή συνεργασία τόσον μὲ τοὺς ιερεῖς τῆς ἐνορίας, δοτὸν καὶ μεταξὺ τῶν φωλτῶν, καθὼς καὶ μὲ τοὺς λοιποὺς παράγοντες τῆς ἐνορίας.

2. Σὲ ώριτμένα σημεία τῆς ἀρχιερατικῆς Θ. Λειτουργίας παρατηρεῖται τό φαινόμενον ότι φάλλουν ἀπό κοινοῦ διαφορετικά μέλη οἱ ιερεῖς ἢ ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ οἱ φάλτες τουτόχρονα, πρᾶγμα ποὺ δημιουργεῖ χασμοδίαις καὶ ἀταξία. Τοῦτο συμβαίνει π.χ. στὸ «Δεῦτε προσκυνήσωμεν...», ὅταν ὁ μὲν Ἀρχιερεὺς φάλλων τὸ «Εἰσοδικόν» εὐλογεῖ τὸν λαὸν καὶ ὁ φάλτης λέγει «εἰς πολλὰ ἔτη» καὶ οἱ ιερεῖς τουτόχρονα τὸ «Ἄγιος...» τοῦ «Βήματος». Ή στήν «Ἀπόλυτιν», ὅπου ὁ μὲν Ἀρχιερεὺς λέγει τήν «Ἀπόλυτιν» καὶ ὁ φάλτης φάλλει τὸ «Τὸν Δεσπότην...» μεγαλοφόνως. Λίτες τὶς τουτόχρονες φαλμωδίες διαφορετικῶν μελῶν, ὅταν τὶς ὀκούντετε ἀπό τὸ μαγνητόφωνο ἡ ὥστε ἀκροατές, θὰ ἐκπλαγεῖτε. Πρέπει νὰ διορθώσωμεν τήν ἀταξία. Η διόρθωση είναι μία. Νὰ λέγει ὁ φάλτης σὲ πιαρίστιμο ψήφιο τὸ δικό του φάλλον, χωρὶς νὰ ἐπικαλύπτει τὸν ιερέα ἢ τὸν Ἀρχιερέα. Νὰ φάλλει μόλις ἀκούμενος. Έποι δὲν ἔρχεται.

3. Τὰ «Κύριε ἐλέησον» καὶ τὰ «Παράσχου Κύριε» είναι ίκετευτικές δεήσεις καὶ δέοντα νὰ ἐκτελοῦνται σὲ ἀνάλογο ψήφιο. Δὲν είναι οὔτε ἐμβατήρια, οὔτε θριαμβευτικά ἐπιφωτήματα. Δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ἀποδίδει ὁ φάλτης ἀφήνοντας ὅλη τήν ἑταῖστη τῆς φωνῆς του. Ακριβῶς ὅπως, ὅταν παρακαλοῦμεν κάποιον νὰ μᾶς κάρει μιὰ χάρη, δὲν

παίρνουμε βρητορικό ψήφιο καὶ ἀγέρωχο, ἀλλὰ ταπεινὸν καὶ παρακλητικό. Η βιντιτή μας μουσική είναι πολὺ ἐκφραστική, διαθέτει χαρακτῆρας ποιότητος, σὲ μεγάλη ποικιλία, χρησιμοποιεῖ γέρη γιὰ τὰ ἐκφράσει διαφορετικά συναισθήματα. Είναι κρίμα νὰ μὴ χρησιμοποιοῦνται καταλλήλως τὰ μέσα αὐτά, ἀλλὰ νὰ ἀποδίδονται όλα τὰ φάλλοις κατά τὸν αὐτὸν τρόπο, χωρὶς διάκριση. Τὸ ίδιο ισχύει γιὰ τοὺς ὄμοιούς τῆς Μεγάλης Ἐβδομάδος. Αποδίδονται κατά κατατυπικό τρόπο, ὅπως είναι τὸ περιεχόμενό τους. Δὲν τοείται νὰ φάλλοινται αὐτοὶ οἱ ὄμοιοι μὲ τρόπο πανηγυρικό, θριαμβευτικό, περίδοξο. Αὐτὸς ὁ τρόπος προσιδιάζει σὲ ἀιαστάσιμους ὄμοιούς, σὲ πανηγύρεις ἑορτῶν, σὲ γαμήλιες τελετές. Κάθε πρᾶγμα ἔχει τὴ θέση του μέσα στήν ἐκκλησία.

Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ ἐπαιναλάβουμε ὅτι ἡ ἐκκλησιαστική φαλμωδία δὲν είναι μόνο ἀστρα, οὔτε είναι μόνο λόγος. Είναι καὶ τὰ δύο μαζί. Μιὰ φαλμωδία ποὺ μᾶς κάρει νὰ προσέχουμε περισσότερο τὴν μουσικὴ παρὰ τὸ λόγο δὲν είναι καλὴ γιὰ τὴ Θ. Λατρεία. Ο λόγος καὶ ἡ μουσικὴ είναι ἔτοι σφικτὰ δεμένα, ποὺ καὶ τὰ δύο μαζὶ ἀποτελοῦν ἑναίο σύνολο, δχι μιὰ μουσικὴ ποὺ μᾶς εὐχαριστεῖ τήν ἀκοή, ἀλλὰ ἔνας μουσικὰ τοιμαζόμενος λόγος ποὺ μᾶς διδάσκει.

4. Η ὄρθη χρήση τῶν μικροφώνων ἀπαιτεῖ φυχικό σθένος, αὐτοκυριαρχία καὶ σεβασμό τῆς ιερότητος τοῦ χώρου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀκουστικῆς τῶν ἐκκλησιαζομένων. Σὲ ώριτμένες περιπτώσεις τὰ μικρόφωνα τοποθετοῦνται ἐγγὺς τοῦ στόματος τοῦ ιεροφάλτου, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ὀδηγοῦν σὲ συριγμούς ἢ ἐρτονή ἀπόδοση τῶν φαλλομένων, πρᾶγμα ποὺ ἔρχεται τοὺς πιστούς. Τὰ μικρόφωνα είναι γιὰ τὰ ἀναμεταδίδουν ἐρτούτερα τὰ φαλλόμενα μέλτη. Άλλως, οἱ μὲν πιστοὶ καταδυνατεύονται, οἱ δὲ ιερο-

φάλτες ίκανοποιοῦν τὴν ματαιόδοξία των μὲ τὸ νὰ παραβλάπτουν τὴν εἰρήνη τῆς δημοσίας προσευχῆς.

5. Αιάγκη γιὰ κάθε ιεροφάλτη εἶναι νὰ μάθει καλά τὴν τέχνη τῆς ὄρθοφωνίας. Τοῦτο σημαίνει νὰ μάθει σωστά τὰ φωνήστα, δηλ. τὸ ο ὡς ο καὶ ὅχι ὡς ου. Τὸ ε ὡς ε καὶ ὅχι ὡς ι. κ.ο.κ. Έπίσης, ὄρθοφωνία σημαίνει καὶ ὀρθὴ ἀπόδοση τοῦ χρωματισμοῦ τῆς φωνῆς, ὅπαρ χρειάζεται. Ἐτοι μὲ τὴν ὄρθοφωνία διευκολύνεται ὁ πιστός στὴν κατανόηση καὶ τῷ ὅμινῳ ποὺ φάλλονται καὶ τῷ κειμένῳ ποὺ διαβάζονται. Ιδιαίτερα ἡ ἀπόδοση τοῦ Ἀποστόλου πρέπει νὰ ἀποτελέσει σοβαρό μέλημα τοῦ ιεροφάλτου. Πολλοὶ ἐκκλησιαζόμενοι δὲν καταλαβαίνουν τίποτε ἀπὸ τὸ Ἀποστολικὸ ἀπαγγελμα ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς ἔμμελος ἀπαγγελίας, τὴν ὅποια χρησιμοποιεῖ ὁ ἀπαγγέλων.

6. Καὶ ὁ ρυθμὸς παίζει μεγάλο ρόλο στὴν ἀπόδοση τῷ ὅμινῳ. Ἐνίστε, παρατηρῶ ὅτι διαφορετικὸ ρυθμὸ στὰ φαλλόμενα μέρη ἔχουν ὁ δεξιός καὶ ὁ ἀριστερός ιεροφάλτες. Ὁ ρυθμὸς εἶναι ἡ καρδιὰ τοῦ ἀστματος. Ὁ ρυθμὸς αὐτὸς δὲν πρέπει νὰ εἶναι οὕτε πολὺ σύντομος, οὕτε πολὺ ἀργός. Ὁ πολὺ ταχὺς ρυθμὸς προδίδει ὅτι βιαζόμεθα νὰ τελειώσουμε τὴν ἀγγαρεία. Ὁ πολὺ βραδὺς καταπονεῖ ψυχοσωματικά τὸ ἐκκλησίασμα. Ὁ κατοργικὸς ρυθμὸς τῆς Θ. Λατρείας εἶναι γοργός. Ἐξαιρέσεις μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν γιὰ ὡρισμένους ὅμινους, ως λ.χ. γιὰ τὸ Χερουβικὸν ἢ τὸ Ἀξιόν ἔστιν...

ε'. Νέες πρωτοβουλίες

1. Η ἀιάγκη γιὰ συμφαλμοδία τοῦ λαοῦ φαίνεται διειρυ ἀπιαστο. Θὰ μποροῦμε νὰ γίνει πραγματικότητα μόνο γιὰ ὡρισμένους ἀπλοὺς ὅμινους, π.χ. τὸ «Κύριε ἐλέ-

ησον», τὸ «Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου», τὸ «Σῶσον ἡμᾶς», τὸ «Ἄγιος ὁ Θεός», τὸ «Σὲ ὑμινοῦμεν», τὸ «Εἴδομεν τὸ φῶς» κλπ. Αὐτοὺς τοὺς ὅμινους τοὺς γιωρίζει ὁ λαός, ἀπλῶς χρειάζεται νὰ ἐνθαρρυνθεῖ γιὰ νὰ τοὺς σιγοφάλλει μαζὶ μὲ τὸν ιεροφάλτη. Τὸ ίδιο χρειάστηκε καὶ γιὰ τὸ «Πιστείω» καὶ τὸ «Πάτερ ἡμῶν».

2. Η ἀποκατάσταση τοῦ «Ἀλληλουϊαρίου» στὴ θέση του, δηλ. μετὰ τὸν Ἀπόστολο καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο. Κατὰ τὴν παλαιὰ τυπικὴ διάταξη τὸ «Ἀλληλουϊάριον» φάλλεται τρεῖς φορές τριπλά μὲ πρόταξη στίχου στὸ δεύτερο καὶ τρίτο. Σκοπός του εἶναι ἡ παροχὴ χρόνου γιὰ τὸ θυμιάτισμα, γιὰ τὴν προετοιμασία τοῦ λαοῦ νὰ ἀκούσει τὸ Εὐαγγέλιο καὶ γιὰ τὴ μετάβαση τοῦ διακόνου στὸν Ἀμβωνα. Η φαλμώδηση τοῦ «Ἀλληλουϊάριου» εἶναι εὐχερής καὶ πολὺ ἐπιτυχημένη. Θὰ ἥταν εὐχῆς ἔργον, ἀν ἐπανήρχετο στὴν πράξη.

3. Νὰ ἀποφεύγωνται τὰ μακρότυπα μέλη, οἱ ὄμανέδεις, τὰ πολὺ ἀργά μαθήματα. Η τήρηση τοῦ ὠρολογίου προγράμματος ὡς πρὸς τὴν ἐκαρξὴ καὶ λήξη τῶν Ἡ. Ακολουθιῶν πρέπει νὰ τηρεῖται. Στὴν παραβίασή του ἐνίστε πταιόντων οἱ φάλτες.

4. Μεγαλυτάριον μετὰ τὸ «Ἐν πρώτοις...» δέν λέγεται. Μερικοὶ ιεροφάλτες ἐξ εὐλαβείας προφανῶς παρεισάγουν ἐκεὶ τελείως αὐθαίρετα τὸ Μεγαλυτάριον τοῦ Ἀγίου τῆς ἡμέρας, διακόπτοντες τὸν είρμο τῆς Θ. Λειτουργίας. Παρακαλῶ νὰ σταματήσει αὐτὴ ἡ αὐθαίρετη ἐπέμβαση στὴ Θ. Λατρεία.

5. Ο Ἀπόστολος ἀπαγγέλλεται ἀπὸ τὸ μέσον τοῦ Σολέα ἀπὸ τὸν Ἀναγνώστη, ποὺ πρέπει νὰ ἔχει κατάλληλα προετοιμασθεῖ πρὸς τοῦτο. Ο Ἀναγνώστης λαμβάνει τὸν Ἀπόστολο ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ιερέως καὶ τὸν παραδίδει μετὰ τὸ τέλος στὸν ίδιο, λαμβάνονταν εὐλογίαν.

Τοῦ Αλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

Βάδιζε μαζί μου (vademecum)

«Και νέον ἔτος ἀριθμεῖ ἡ τοῦ Χριστοῦ περιτομή». Λύτη ἡ φράση ποὺ και ἐφέτος μᾶς ἔφαλλας στὰ κάλαυρα τὰ παιδιά, πέρα ὀπότο συγκεκριμένο γεγονός τῆς ἐπὶ γῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου ποὺ ἀναφέρει, μᾶς θυμίζει και τὸν καιτούριο χρόνο ποὺ μπαίνει και τὸν προϋπαρτοῦμε μὲ τότες προσδοκίες και ἐλπίδες. Γιατί δχι και μὲ πολλές ὀποφάσεις γιὰ περικοπές και προσθήκες σέ αὐτά ποὺ περιμένουμε νὰ ἐλθουν.

Πολλοί ὀπότε ἐμᾶς είμαστε μάλιστα διατεθειμένοι νὰ σχεδιάζουμε καθημερινά τὸ τί θὰ κάνουμε και τὸ βράδυ ν' ἀναλογιζόμαστε γιὰ τὸ πῶς πῆγε ἡ ἡμέρα ποὺ πέρασε. Ἀλλοι, αὐτὸν τὸν προϋπολογισμό-ἀπολογισμὸ τὸν καταγράφουν ώς ίπολογισμὸ καθημερινὸν ἐν εἰδει ἡμερολογίου. «Ἐστι μποροῦν ν' ἀνατρέχουν ὄφρυτερα, στὸ τέλος τῆς χρονιᾶς, γιὰ νὰ ἐλέγχουν τι ὀπότο δῶλα ἔκεινα ποὺ σχεδιασταν πραγματοποιήθηκε.

Πολλοί, βέβαια, δὲν ἔπιχειροῦν κάτι τέτοιο γιὰ κάποιον ἔλεγχο. Ἀρέσκονται σ' αὐτὴν τὴν καταγραφὴ σὰν πρωτωπικὸ διάλογο μὲ τὸν ἑαυτό τους, γιὰ τὰ βλέπουν ἡ νὰ ἀναζητοῦν τὸν κερδιτμένο ἡ γιὰ ἄλλους τὸν χαμένο χρόνο τους. Θὰ ἔλεγκα, ἔνα είδος «ἡμερολογίου καταστρώματος», μιᾶς και ἡ ζωὴ μας είναι ἔνα καράβι μὲ τὸ ὅποιο

διασχίζουμε τὴν θάλασσα τοῦ βίου μὲ τὶς καλοκαιρίες και τὶς κακοκαιρίες του.

Ἡ Ἑκκλησία, ἀλλοιοτε, μὲ πλοϊ παρομοιάζεται, νοητὴ ναῦς, και τὸ ἡμερολόγιο τῆς σήμαστα και σταθμούς πορείας μᾶς ὑποδεικνύει μὲ τὶς γιορτές τῷ ἀγίῳ. Της και τὶς λατρευτικές περιόδους. «Όλα αὐτὰ μᾶς ὀδηγοῦν και μᾶς καθοδηγοῦν. Οἱ ἑορταζούτες ἀγιοι γίνονται «σηματωροί και κήρυκες» στὴν ἐμπούσια ὀντακύλησή μας. Κάθε μέρα ἔχει κάτι νὰ μᾶς ὑπομνήσει, κάτι τὸ ὅποιο ἐμπλέκεται μὲ τὰ καθημερινά μας σχέδια ἡ ἀκόμα και τὰ βραχυπρόθεσμα, τὰ μεσοπρόθεσμα και τὰ μακροπρόθεσμα δινειρά μας. Ἀσφαλῶς, γιὰ τὸ ἔκκλησιαστικὸ ἔτος ἡ Ἑκκλησία μας ἔχει και ἐκδίδει τὰ Μηναῖα, τὸ Τριψιδιο, τὸ Πεντηκοστάριο. Αὐτὰ τὰ βιβλία, δύμας, δὲν είναι γιὰ τὸν καθένα. Ἐπιοῦ, διτὶ οἱ πιστοὶ δέν κατέχουν μιὰ τέτοια «βιβλιοθήκη». Ἀναζητοῦν ἐν τούποις ἀλλες μορφές ἡμερολογίων ποὺ νὰ τοὺς παρέχουν τὶς στοιχειώδεις πληροφορίες ἀλλὰ και κάποιο χῶρο γιὰ τὸν σχεδιασμὸ και προγραμματισμὸ τῶν ἡμερῶν τους.

Ὑπάρχει ἀσφαλῶς μεγάλη προσφορὰ στὴ ζήτηση αὐτή. Ἐκδοτικοὶ οίκοι ἐπιδιώκουν ὅλο και πιὸ πολὺ νὰ κατακλύσουν τὴν ἀγορὰ μὲ πρωτότυπες ιδέες ποὺ νὰ καλύπτουν και ἄλλα ἐρδιαφέροντα: καλλιτεχνικά, ιστορικά, οἰκονομικά, γεωγραφικά κλπ.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2002

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Διάφοροι σύλλογοι προβάλλουν τις δραστηριότητές τους πάλι ύπο μορφή ήμερολογίων και θέλουν τά ώπειθυμιζουν στά μέλη τους ότι είναι κορτά τους γιά νά βαδίζει τό ήμερολόγιο μαζί τους ώς vademecum (βάδιζε μαζί μου) όλο τό έτος. Έιναι έπιστης καθώς και Ι. Μητροπόλεις και θρησκευτικοί σύλλογοι προμηθεύουν ήμερολόγια. "Άλλοι τά προσφέρουν δωρεάν, άλλοι όντι άντιτίμου γιά νά καλύψουν διάφορες ανάγκες γιά τά έργα τους.

Είναι άλληθεια, ότι αύτές οι έκδόσεις προκαλούν και κάποια άμιλλα μεταξύ Έιναι και Μητροπόλεων άλλα και στήν ίδια τήν Έιναι η Μητρόπολη, έτσι όπτε νά προσπαθεί κάθε χρόνο νά παρουσιάσει κάτι καλύτερο κινή βελτισμένο σε σχέση με τό περσινό. "Άλλες φορές μέσω τού ήμερολογίου άναγγέλεται και η έμφαση που δίδεται στό προγραμματιζόμενο ποιμαντικό έργο τής έπόμενης χρονιάς, γι' αύτό και διακινούνται τά ήμερολόγια πολὺ πρίν άπό τήν πρωτοχρονά γιά νά έν-ημερωθεί ο κόσμος πρός τά πού νά στρέψει τήν προσοχή του.

Μέσο προβολής Ιδεών

Γνωρίζουμε άλλωστε, άπό έρευνες που έγιναν τά τελευταία χρόνια, ότι ο καλύτερος τρόπος νά διαδώσει κάποιος τις ιδέες του είναι νά τις προβάλλει μέσω ήμερολογίων. "Ο κάτοχος έτος ήμερολογίου άπατρέχει καθημερινά σ' αύτό. "Έτσι έχει τήν εύκαιρια νά έλθει σε έπαφή με τήν ίδέα και νά τήν άφομούσει μέ δόστεις. "Άν μάλιστα προσφέρεται και μέ κατάλληλο τρόπο, τότε είναι πιο εύπεπτη και άποδιδει. "Υπάρχουν συγκεκριμένα παραδείγματα έπαινοςτατικών κινημάτων και άμαδων,

όπως τῶν μαύρων τῆς Αμερικῆς, ποὺ στρατολόγησαν όπαδούς μὲ τό άπλο αύτό μέσο. Αύτά γράφονται μόνο και μόνο γιά νά δειξουμε τή δύναμη έντος άκόμα μέσου τῆς κατηγορίας... Μ.Μ.Ε.!

Θά ήταν πολὺ ένδιαφέροντα μία έρευνα που θά άναζητούσε και θά άνελνε συστηματικά τήν παραγωγή τῶν ήμερολογίων τῶν Ι. Μητροπόλεων. Θά ήταν χρήσιμο νά τεθούν έρωτήματα τοῦ τύπου: γιατί έπελέγη τό τάδε θέμα; ποιές ήσαν οι πηγές συγκροτήσεώς του; τί ρόλο παίζει ή εικονογράφηση; τά θέματα έπιλέγονται βάσει συγκε-

Rómpert Ráoumstumperuk «Απόθεμα» 1961, Μουσείο Αμερικανικής Τέχνης, Οιάσιγκτον. Άπό τήν έκθεση τής Εθνικής Περιακοθήκης στό Λονδίνο μέ τίτλο «Ανιχνευτή τού χρόνου» τόν Δεκέμβριο τού 2000 («Η Καθημερινή» 28 Δεκέμβριον 2000).

κριμέτων άνοιγκῶν και κριτηρίων; Τὰ ἀποτελέσματα μπορεῖ τὰ δόηγονταν ἐφδεχομένως και σὲ κάποια ἀναθεώρηση προτεραιοτήτων και στόχων η ἀκόμα και ἐνοποιήσεις. Πιγτεύω ότι μία τέτοια διερεύνηση θὰ διευκόλυνε στὴν ἔχαγωγή πολύτιμων συμπεραισμάτων. Χρήσιμη θὰ ἡταν ίσως και μία παινελλαδική συνάρτηση τῶν ὑπευθύνων γιὰ τὰ ἡμερολόγια που ἔκδιδουν οἱ Ι. Μητροπόλεις ή και μεγάλες Έγοριες. Θὰ διντήλλασσαν ἀπόφιεις και γιὰ τὸν τρόπο που γίνονται ἀποδεκτὰ ἐκ μέρους τῶν παραληπτῶν. Στὴ συνέχεια, θὰ μποροῦν μὲνές ίδεες τὰ δουλέφουν μὲ δύναμες ἐργασίας κατὰ τὴν ἐπιστροφή τους στὴν ἔδρα τους ἀμα τῇ λήξει τῆς συναυτήσεως.

Μορφὴ ποιμαντικοῦ ἔργου

Χρειάζεται ἄραγε κάτι τέτοιο; Γιατὶ δῆ; "Αν ἔνα ἡμερολόγιο αὐτοῦ τοῦ τύπου εἴναι μία πορφὴ ποιμαντικοῦ ἔργου, γιατὶ τὰ μὴ τὴν ἐκμεταλλευτοῦμε και τὰ δώσουμε τὸ καλύτερο δυνατὸ ἀποτέλεσμα; Απὸ τὰ ἡμερολόγια που οἱ ἐκδότες τους εἶχαν τὴν καλωτύνητ τὰ μᾶς τὰ στείλουν μὲ τὶς εὐχές τους γιὰ τὸ σωτήριον ἔτος 2002 διαπιστώνυμε αὐτὴ τὴν ποιμαντικὴ μέριμνα τῶν σεβασμιωτάτων Μητροπολιτῶν, τῶν ὁσιωτάτων Ἡγουμένων η τῶν εὐλαβεστάτων Ἐφημερίων και εὐπεβῶν λαϊκῶν τὰ προβάλουν δι, τι καλύτερο θέλουν τὰ μεταδώσουν στους πιστούς. Θὰ ἐπιθυμούνται μὲ εἶχαμε μπροστά μας τὸ σύνολο τῶν ἡμερολογίων. Ἀλλὰ και τὸ μικρὸ δείγμα που διαθέτουμε μᾶς δίνει ἐλπίδες και γιὰ τὶς προσεχεῖς ἐκδόσεις. Ἐστω, λοιπόν, και δειγματοληπτικὰ θὰ ἀναφέρουμε τὰ ἀφιερώματα μικρῶν ἡμερολογίων τοέπτης.

Τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀφιερώνεται στὸ ἵερό βι-

βλίο τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τῆς στουροπηγιακῆς και συιδικῆς Ἱ. Μονῆς ἀγίου Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου (Κάλαμος Ἀττικῆς) στὸ Πανάγιο Πνεῦμα. Τοῦ Ἱ. Ναοῦ ἀγίου Νικολάου Καλλιθέας και ἀλλωτρ ἐνοριῶν στὴ Μητέρα τοῦ Χριστοῦ Παναγία. Τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἡλείας και Πλέπης εἰς τὸν ἀγίου Ἀπόστολον Παῦλον. Τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Καλαβρύτων και Αίγιαλείας εἰς τὸν Ἀγίου Ἀμβρόσιου Επίσκοπον Μεδιολάνων. Τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Πειραιῶς στὶς μεγάλες ἑορτές τῆς Εκκλησίας μας. Τῆς Ἱ. Μονῆς Σινᾶ στὰ θαύματα τοῦ ἀγίου Εὐστρατίου, ἀπὸ ἐπιστόλῳ εἰκονοστασίου τοῦ φερινύμου παρεκκλησίου. Τῆς Παινελληνίου Επώσεως «Ἡ Χριστιανικὴ Ἅγιων» εἰς τὸν ἀγίου Νικόδημον τὸν Ἅγιορείτην. Τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Κερκύρας, Παξῶν και Διαποτίων Νήσων εἰς τὸ Ἰδρυμα χρονίας πασχόντων «Ἡ Πλατυτέρα». Τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Φθιώτιδος στὴν δρόσιδοξη ἐλληνικὴ οἰκογένεια. Τοῦ ἐπιριακοῦ Πιευματικοῦ Κέντρου Ἱ. Ναοῦ Εὐαγγελιστρίας Λευκάδος στὸν πατέρα. Τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου «Ἐπέκταση» μὲ συνεκδότη τὸ βιβλιοπωλεῖο τοῦ Νεκταρίου Δ. Παναγοπούλου στὸν ἀκάματο ἐργάτη τοῦ Εὐαγγελίου Δημήτριο Παναγόπουλο ἐπὶ τῇ συμπληρώσει εἰκοσαετίαις ἀπὸ τῆς κοιμήσεως του.

Ἄπὸ τὴν ἀπαριθμητη σύντηση τῶν ἀπιστώντων μία εὑρεία και ποικίλη θεματολογία, τὴν ὅποια θὰ ἡταν εὐχῆς ἔργο τὰ τὴν εἶχαμε στὴν πληρότητά της. Θὰ εἶχαμε τότε πολλὰ τὰ ὠφεληθοῦμε και ὁ καιρός της θὰ ἡταν ἔκατοντα πλανών, γιατὶ οἱ ἀποδέκτες του θὰ ἡταν πολὺ περισσότεροι.

Τιμεῖς μένει τὰ συγχαροῦμε και τὰ εὐχηθοῦμε καλή ἐπιτυχία σὲ ὅσους σχεδιάζουν τὴν ἐπόμενη ἐκδοση... Αλισον, λοιπόν, και εύπυχές τὸ 2002!

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2002

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Η ΑΠΑΝΤΟΧΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

«μὲ τρόδο καὶ θάμβος»

Toū Kωνσταντίνου Παπαθανασίου

Ηέκκλησιαιστική ἔορτή τῆς Υπαπαντῆς τοῦ Κυρίου –μὲ τὴν εὐρύτατη ἀγιογραφική ἀναφορά τῆς– μᾶς παρέχει τὴ δυνατότητα νὰ ἔξετάσουμε τὸ θέμα τῆς προσδοκίας τοῦ Κυρίου τότε καὶ σήμερα. Μέσα ἀπὸ τὰ ιερὰ κείμενα τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης διεπιστώνουμε ὅτι τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπῆρξε ἡ ἀπαντοχὴ τῶν ἐνθεων ἀνθρώπων, δηλαδὴ ἡ προσδοκία καὶ ἡ ἐλπίδα τους, ποὺ μὲ προσμοτὴ καὶ ὑπομοτὴ καρτεροῦσαν νὰ τὸ συναρτήσουν. Ἀλλὰ ἡ ἀπαντοχὴ τοῦ Χριστοῦ παραμένει καὶ σήμερα ἐναργής καὶ ζωντανή στὰ πρόσωπα τῶν θεοιμένων καὶ τῶν Ἅγιον τῆς Ἐκκλησίας μας.

α'. Πρόσωπα καὶ προσδοκίες

1. Ὁ δίκαιος Συμεὼν ἦταν ἁκεῖνος ποὺ πρωταγκάλιασε τὸ Βρέφος Ἰησοῦ, ὅταν κατὰ τὴν τεσταρακοστὴ ἡμέρα ἀπὸ τῇ γέννησή του ἡ Παναγία Μητέρα του καὶ ὁ Ἰωσῆφ ἐπιτκέφτηκαν ο Ναὸς τῷ Ιεροσολύμων γιὰ τὴ γιορτὴ τῶν «καθαρῶν», σύμφωνα μὲ τὶς σχετικὲς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Κατὰ τὸν εὐναγγελιστὴ Λουκᾶ, ὁ πρεσβύτης Συμεὼν ἦταν «δίκαιος καὶ εὐλαβῆς», ἀκόμη δὲ «καὶ Πνεῦμα ἦν Ἄγιον ἐπ' αὐτὸν» (Λουκ. 2, 25). Σ' αὐτὸν εἶχε ἀποκαλυφθεῖ ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ὅτι πρὶν πεθάνει θὰ ἔβλεπε τὸν «Χριστὸν Κυρίου», δηλαδὴ τὸν ἀναμενόμενο Μεσσία. Καὶ πράγματι ἔτσι ἔγινε.

Πῶς δέχτηκε, ὅμως, ὁ Συμεὼν τὸ θεῖο Βρέφος; Ὁ γέρων Συμεὼν ἦλθε στὸ Ναό κατὰ τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ Παρθένος Μαρία καὶ ὁ Ἰωσῆφ προσέφεραν τὸ Παιδί, καὶ φωτισμένος ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα δέχτηκε στὴν ἀγκαλιά του τὸν Ἰησοῦν καὶ μὲ ψυχικὴ ἀγαλλίαση ἀναφέρθητε: «Νῦν ἀπολύεις...» (Λουκ. 2, 29 ἔξ.). Η ὑποδοχὴ αὐτὴ ἀπὸ τὸν Συμεὼν ὑποδηλώνει ὅτι «ῆταν ἀπὸ αὐτούς ποὺ προσδοκοῦσαν μὲ ἀγωνία τὴν ἐλευση τοῦ Μεσσία».¹ Γι' αὐτὸν καὶ ἀναζητοῦσε στὸ πρόσωπο κάθε προσερχομένου στὸ Ναό ἐκείνον ποὺ θὰ ἦται ἡ σωτηρία γιὰ τὸν Ἰσραὴλ. Κι ὡς πρὸς τὸν τρόπο ποὺ δέχτηκε τὸν μικρὸν Ἰησοῦν, γράφει ὁ Φ. Κόντογλου: «Παραδίδει (ἡ Παναγία) τὸ τέκνον τῆς εἰς τὸν δίκαιον Συμεών, ὃπού τὸ κρατεῖ εἰς τὰς ἀγκάλας του μὲ τρόμον καὶ θάμβος».²

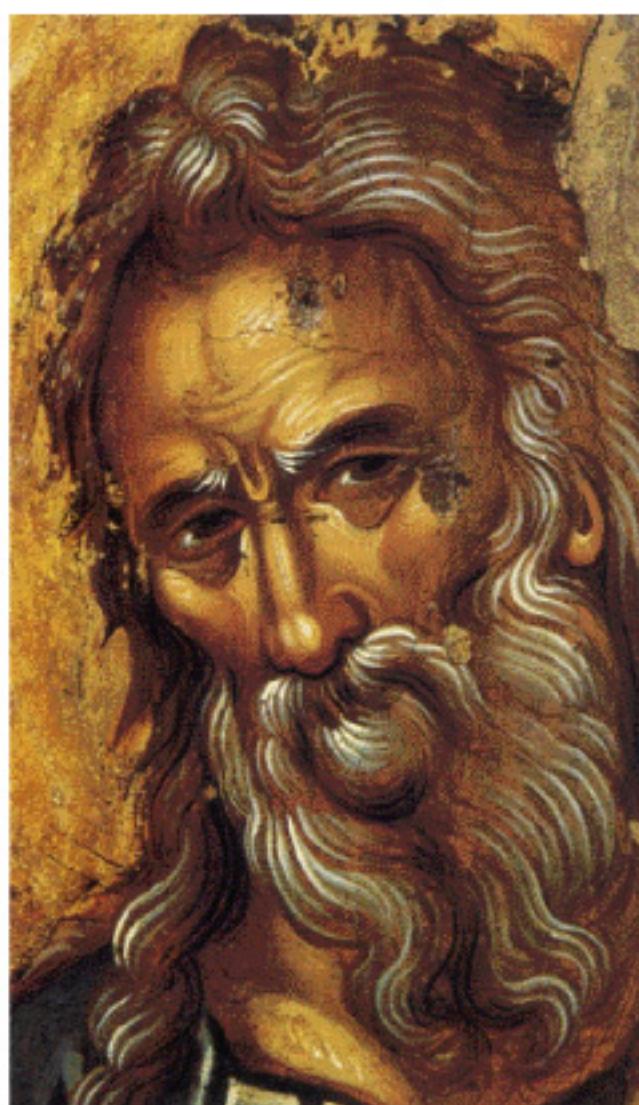
2. Μιὰ ἄλλη συνάντηση καὶ «ὑποδοχὴ» τοῦ Ἰησοῦ ἐπιφυλάσσεται ἀπὸ τὸ ἐπώνυμο πρόσωπο τῆς ιουδαϊκῆς κοινωνίας, μέλος τοῦ Μ. Συνεδρίου καὶ «κρυφὸ μαθητὴ» τοῦ Ἰησοῦ, τὸν Νικόδημο. Εἴναι χαρακτηριστικὸ τὸ στοιχεῖο τῆς χρονικῆς ἐποχῆς τῶν δύο ἀνδρῶν: ὁ Νικόδημος πῆγε στὸν Ἰησοῦ (Ιωάν. 3, 2), γιὰ νὰ τὸν γνωρίσει καὶ νὰ πληροφορηθεῖ τὰ τῆς νέας πίστης. Η προσδοκία του τὸν ἔκανε νὰ πάει νὰ συναρτήσει τὸν «ἀπεσταλμένο τοῦ Θεοῦ». Πράγματι, τὰ λόγια τοῦ Νικόδημου φανερώνουν ὅτι διέθετε αὐτὴ τὴ βέβαιη πεποιθηση.

Κι ὅπως ὁ Συμεὼν ἀναγνώρισε στὸ πρόσωπο τοῦ Βρέφους τὸν ἀναμενόμενο διὰ

μέσου τῶν αἰώνων Μεσσία, ἔτοι κι ὁ Νικόδημος αἰσθάνεται βέβαιος ὅτι συναρτᾶ Τέκεινον πού οἱ Ιουδαῖοι ἀνέμεταν ἀπὸ χρόνια, καθὼς ὅμολογει: «Ραββί, οἶδαμεν δπὶ ἀπὸ Θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος· οὐδεὶς γάρ ταῦτα τὰ σημεῖα δύναται ποιεῖν, ἀντὶ ποιεῖς, ἔάν μη ἢ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ». Κι ὁ Ἰησοῦς διασθάνεται τὴν ἀγάθην πρόθεστη καὶ τὸ βαθὺ πνευματικὸν ἐνδιαφέρον του καὶ εἰσέρχεται ὀμέσως στὸ θέμα τῆς συζήτησης ποὺ ἔξελιστεται ἀνάμεσά τους, δηλαδὴ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς εἰσόδου του στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

3. Έκτὸς ὅμως τῆς «μυστικῆς» συνάντησης τοῦ Νικόδημου μὲ τὸν Ἰησοῦν, μποροῦμε νὰ ἀναφέρουμε καὶ τὴν διάθεση τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ θείου πάθους. Αἳ κι ὁ Ἰησοῦς καταδικάστηκε σὲ θάνατο, μταυρώθηκε καὶ τάφηκε, οἱ μαθητὲς συνέχισαν νὰ προσδοκοῦν καὶ νὰ ἀναμένουν τὴν παρουσία του. Εἴται συγκεντρωμένοι κάπου μὲ κλειστὲς τὶς πόρτες, ἐπειδὴ φοβοῦνται τὶς ιουδαϊκές ἀρχές, ἀλλὰ

ἡ καρδιά τους είναι ἀφογιωμένη στὸ Διδάσκαλό τους. Όταν, λοιπόν, ὁ ἀριστημένος Κύριος ἐμφανίζεται στὰ μάτια τους, ἐκεῖνοι χαίρονται ποὺ τὸν βλέπουν. «Ἐχάρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ ἰδόντες τὸν Κύριον» (Ιωάν. 20, 20).

Ο Ἅγιος Συμεὼν ὁ Θεοδόχος (Μ. Δαμασκηνοῦ,
16ος αἰ. Ναὸς Ἅγιου Ματθαίου Σιναϊτῶν).

τῆς ἀρρητῆς χαρᾶς μὲ τὴν παρουσία τοῦ Ἀναστάτωτος. Ή ἀναστάτιμη αὐτὴ χαρὰ συνιστᾶ τὸ «ἀντίδωρον» στὴν ἀποντοχὴ τοῦ ἀγαπημένου τους «σταυρωθέντος καὶ ταφέντος» τεκροῦ.

Οι μαθητὲς τόρα συναντοῦν τὸν Ἰησοῦν δχι ἀπλῶς ὡς ἀνθρωπο, ὅπως ἔγινε μὲ τὸν Νικόδημο, ἀλλὰ σὲ «έτεραν» μορφή. Πρόκειται γιὰ τὴν ἐμπειρία τοῦ Ἀναστάτωτος, ποὺ ἔχει πάλι σῶμα ἀληθινό καὶ πραγματικό, ἀλλὰ εἶναι μεταμορφωμένο ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ δὲν ὑπόκειται στοὺς περιορισμοὺς τῆς παρούσας ζωῆς, οὔτε στὴ φθορὰ οὔτε στὸ θάνατο. Ή ἀκλόνητη πάντη τῷ μαθητῷ στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ κι ἀδιάτεινη ἀγάπη τους γι. Λότον φέρει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐμπειρία

β'. Χριστολογικοί τίτλοι

1. Τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ συνδέεται στὴν Καινὴ Διαθήκη μὲ διάφορους τίτλους. Κάθε χριστολογικός τίτλος ἐκφράζει καὶ κάτι συγκεκριμένο ἀπὸ τὸ μικτήριο τοῦ θεανδρικοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ. Οὐδεὶς ὁ Ἰησοῦς χρησιμοποιεῖ γιὰ τὸν ἑσυτό του τὸν ὄρο «Ὕιός τοῦ Ἀνθρώπου» ὡς ἔνα εἶδος αὐτοαποκάλυψης καὶ αὐτοβεβαίωσης, δηλῶντας τὴν ταπείωσή του κατὰ τὴν ἐπίγεια ζωὴ του. Η προϊστορία τοῦ ὄρου στὴν Π.Δ. ὑποδηλώνει ἀπλὰ καὶ μόνο τὸν κοινὸν ἀνθρωπό μὲ ὅ,τι αὐτὸν συνεπάγεται (φθορά, θάνατο κλπ.). Μὲ τὴν χρήση του στὸ βιβλίο τοῦ Δαριηλ καὶ ὄλλοι ἀποκτᾶ ἀποκαλυπτικὴ σημασία μὲ σαφῆ μεστιανική ἀποστολή, ποὺ σχετίζεται πλέον μὲ τὴν ἀποικολή τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.³

Μὲ διαφορετικὴ ἔντονα χρησιμοποιούνται οἱ ὄροι «υἱός τοῦ Θεοῦ» ἢ «υἱός τοῦ Δαβὶδ» ἢ «Μεσσίας» ἢ «δούλος Θεοῦ». Εἰδικότερα γιὰ τὸν ὄρο «Κύριος», ὁ ὄποιος, ἀν καὶ χρησιμοποιεῖται ἀπό τὴν ἔξιβιβλικὴ γραμματεία γιὰ νὰ δηλώσει τοὺς πολλοὺς κυρίους τοῦ εἰδωλολατρικοῦ κόσμου, στὴν Ἑλληνικὴ μετάφραση τῆς Π.Δ. (τὸν Ἐβδομήκοντα) χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ ἀποδοθεῖ τὸ δυομά τοῦ Θεοῦ, τὸ ἔβραικό *Jahweh*. Ο ίδιος τίτλος στὴν Κ.Δ. συνιστᾶ τὸν πλουσιότερο χριστολογικό τίτλο, ποὺ δηλώνει τὴν θεία τιμὴ καὶ δόξα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.⁴

2. Στὸ θεολογικότατο κείμενο τοῦ κατὰ Ιωάννην εὐχαριστίαντοῦ ὄρχικὰ οἱ τίτλοι μεγαλειώτητας τῆς πρωτοχριστιανικῆς χριστολογίας. Ο Ἰησοῦς εἶναι ὁ «Ἄρχος» τοῦ Θεοῦ, ποὺ προϋπάρχει μὲ τὸν Πατέρα καὶ σαρκώνεται γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου (Ιοάν. 1,14), ὁ «μονογενῆς Υἱός» (στ. 18),

ὁ «Χριστός» - «Μεσσίας» (1, 17. 41· 4, 42), ὁ «προφήτης» (1, 21), ὁ «άμνος τοῦ Θεοῦ» (1, 29.36), ὁ «υἱός τοῦ Θεοῦ» (1, 34.49), ὁ «ἐκλεκτός τοῦ Θεοῦ» (1, 34), ὁ «διδάσκαλος» (1, 38), ὁ «βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ» (1, 49), ὁ «υἱός τοῦ Ἀιθρώπου» (1, 51). Άκομη, παρουσιάζεται ὡς ὁ «σωτήρ τοῦ κόσμου» (4, 42), ὁ «ἄγιος τοῦ Θεοῦ» (6, 69) καὶ ὁ «Κύριος» (20, 2).

Ἐκτὸς τῶν ἀπωτέρω, ἡ σχέση τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν Πατέρα καὶ ἡ θεότητα τοῦ Ἰησοῦ ὑποδηλώνεται στὸ Δ' Εὐαγγέλιο μὲ τὰ κειτικῆς σημασίας λόγια «ἔγω εἰμι». Μὲ τὴν εὑρύτητα τοῦ ὄραματισμοῦ του ὁ συγγραφέας τοῦ κατὰ Ιωάννην παρουσιάζει τὸν Ἰησοῦ νὰ χρησιμοποιεῖ τὴν φόρμα: «Ἐγὼ εἰμι» - «ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς» (6, 35.41.48); «τὸ φῶς τοῦ κόσμου» (8, 12· 9,5); «ἡ θύρα τῶν προβάτων» (10, 7,9); «ὁ ποιμὴν ὁ καλός» (10, 11.14); «ἡ ἀνάσταση καὶ ἡ ζωὴ» (11, 25); «ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ» (14, 6); «ἡ ἀμπελος ἡ ἀληθινή» (15, 1). Τελευταία φορά χρησιμοποιεῖ ὁ Ἰησοῦς τὴν φράση «ἔγω εἰμι» κατὰ τὴν σκηνὴν τῆς σύλληψής του, ποὺ αὐτοαποκαλύπτεται ὡς Θεός τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.⁵

3. Βαθύπερη θεολογικὴ σημασία ἀποκτᾶ ἡ αὐτομαρτυρία τοῦ Ἰησοῦ: «Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου» (Ιωάν. 8,12). Λέγει ὅτι εἶναι φῶς τοῦ κόσμου «ὑπὸ θρησκευτικὴν καὶ ἡθικὴν σημασίαν».⁶ Γενικότερα, ὅταν στὴν Κ.Δ. ὁ Ἰησοῦς ἀποκαλεῖ τὸν ἑσυτό του «φῶς τοῦ κόσμου», ἐκφράζει τὴν βαθύπερη αὐτουσιειδησία του, ὁπομάζοντας τὸν ἑσυτό του Σωτῆρα. Γι' αὐτὸν ἡ ἐκφραστὴ «φῶς τοῦ κόσμου» σημαίνει φῶς γιὰ τὸν κόσμο, φῶς γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα, φῶς γιὰ ὅλοκληρη τὴν κτίση μὲ τὴν ἔντονα τῆς καθολικότητας τῆς σωτηρίας-λύτρωσης. Μὲ τὴν μορφὴ αὐτὴ τῆς παγκοσμιότητας, ὁ Χρι-

στός είναι δχι μόνον τῆς «Γαλιλαίας, οὐ Παλαιστίνης, οὐδέ τῆς Ιουδαίας»,⁷ ἀλλὰ «τούς κόσμου ... καὶ πάντων ἀνθρώπων δεσπότης»⁸ καὶ λυτρωτής.

γ'. Συμπεράσματα

Τοιούτοις δίκαιοις Συμεὼν ἐλεγε στὸ τὸ Βρέφος είναι «φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἔθνων», τὴν στιγμὴν ἐκείνη προφήτευε στὶ ὁ Ἰησοῦς είναι καὶ θὰ είναι τὸ φῶς «πάντων τῶν λαῶν» (Λουκ. 2, 30), δηλαδὴ τὸ φῶς ποὺ θὰ φωτίσει όλα τὰ ἔθνη. Όσοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὴν διάρκεια τῶν αἰώνων ξήτησαν ἐπίμονα καὶ μὲ πόθῳ δέχτηκαν καὶ πίστεψαν στὸ Χριστό, αὐτοὶ ἔγιναν «νίοι φωτός» (Ιωάν. 12, 36). Οἱ ἄγιοι τῆς Ἐκκλησίας μας ἀποτελοῦν κατεξοχῇ τὴν μαρτυρία γιὰ τὴν ἐμπειρία τοῦ θείου φωτός, γνιόμετοι κι οἱ ιδιοί φωτοειδεῖς ὑπάρχεις.

Τί γίνεται μὲ τὴν ἀνθρωπότητα σήμερα; Έχουμε στὴν ζωὴ μας τὴν ἐμπειρία αὐτοῦ τοῦ φωτός; Ζοῦμε μέστα στὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ; Μήπως στηριζόμαστε βιαστικά καὶ μὴ κριτικά σὲ κάποια προκατατόηση τῆς

θείας Ἀποκάλυψης; Μήπως λέμε ότι «έμεις βλέπουμε» (πρβλ. Ἰωάν. 9, 41), ἀλλὰ τουτόχρονα παραμένουμε τυφλοί; Μήπως δὲν προσεγγίζουμε μὲ ταπεινότητα καὶ σεβασμὸ τὴν καταγεγραμμένη ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ; Μήπως δὲν ἔκδηλώνουμε στὴν πράξη τὴν ἀνοιχτότητα στὸ ἄγιο θέλημα τοῦ Θεοῦ; Άν ἔτοι διυτυχῶς ἔχουμε τὰ πράγματα γιὰ μᾶς σήμερα, τότε ἴτχύει αὐτὸ ποὺ διατύπωτε ὁ Γερμανὸς κριτικὸς τῆς Κ.Δ.: «Ἄν θέλουμε νὰ δοῦμε τὸ Θεό, τὸ πρῶτο πράγμα ποὺ θὰ ἐπρεπε νὰ πούμε στὸν ἑαυτό μας εἶναι ότι μπορεῖ νὰ μὴ τὸν δοῦμε ὅπως τὸν ἔχουμε συλλάβει».⁹

Ο πρεσβύτης Συμεὼν προλέγει «τὸ σωτήριον ... κατὰ πρόσωπον ... φῶς» κι ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης μᾶς προτρέπει ὅλους ἐμᾶς: «Ως τὸ φῶς ἔχετε, πιστεύετε εἰς τὸ φῶς, ἵνα νίοι φωτός γένησθε». Αὐτὸ ἐγκολπώθηκαν οἱ φίλοι τοῦ Θεοῦ, οἱ Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὄποιοι καὶ ὄμολογοι: «Μακάριοι οἱ ἐν τῷ φωτὶ τοῦ Χριστοῦ διάγοντες πάντοτε, ὅτι αὐτοὶ καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας ἀδελφοὶ καὶ συγκλητοίμοι αἰντοῦ εἰσὶ τε καὶ ἀεὶ ἔσονται».¹⁰

1. Γεωργίου Π. Πατράνου, *Η ιστορική πορεία τοῦ Ἰησοῦ. Από τὴν φάτνη ἃς τὸν κενὸ τάφο*, Ἀθῆνα 1997, σελ. 144.
2. Φωτίου Κόντογλου, *Έκφρασις τῆς δρθοδόξου εἰκονογραφίας*, Ἀθῆναι 1993, τόμ. Α', σελ. 161.
3. Βλ. Χρήστου Κ. Καρακόλη, *Η θεολογική σημασία τῶν θαυμάτων στὸ κατὰ Ιωάννην εὐαγγέλιο*, Θεολ/νική, 1997, σ. 427 ἐξ.
4. Βλ. Eduard Lohse, *Ἐπίτομη Θεολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης*, Ἀθῆνα 1980, σ. 79 ἐξ.
5. Βλ. Χρήστου Κ. Καρακόλη, *Η θεολογική σημασία τῶν θαυμάτων*, σελ. 381.
6. Βασιλείου Χ. Ιωαννίδου, *Η χριστολογία τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ιωάννου. Ο Χριστὸς ζωὴ καὶ φῶς τοῦ κόσμου*, Ἐν Ἀθήναις 1958, σελ. 58.
7. Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἄγιον Ιωάννην τὸν Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγελιστήν*, Όμιλοι ΝΒ', β', PG 59, 288CD.
8. Θεοφύλακτου Βουλγαρίου, *Ἐρμηνεία εἰς τὸ κατὰ Ιωάννην εὐαγγέλιον*, Η', 12. PG 124, 9D.
9. Rudolf Bultmann, *Ὑπαρξη καὶ πίστη. Δοκίμια ἐρμηνευτικῆς θεολογίας*, μτφρ. Φ. Τερζάκης, Ἀθῆναι 1995, σελ. 162.
10. Συμεὼν Νέου Θεολόγου, *Ηθικά*, 10. S. Chr., τόμ. 129 (1967), σελ. 314-16, σ. 778-800.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2002

«Εἰς τὴν Υπαπαντὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»

Άγιον Κυρίλλου Άλεξανδρείας

[...] Η Σύνοδος είναι πολὺ γεμάτη καὶ οἱ ἀκροατές εἴναι πρόθυμοι (διότι βλέπομε τὴν Ἐκκλησία γεμάτη). Ο Μυσταγωγός δὲ εἴναι πλούτιος. Έν τούτοις Ἐκεῖνος, ὁ Ὄποιος δίνει στὸν ἄνθρωπο καὶ στόμα καὶ γλώσσα, θὰ χορηγήσει πάλι σὲ ἐμᾶς ὀγκοθής ἔπιοις. Διότι Λύτρος κάπου λέει «πλάτυνε τὸ στόμα σου καὶ θὰ τὸ γεμίσω». Καὶ ἐπειδὴ δόλοι πρόθυμα συγκεντρωθήκατε, ἐπειδὴ ἡ εὐχαρίστηση τῆς Δεσποτικῆς ἑορτῆς μᾶς ἔφερε μὲ φαιδρές λαμπάδες, ἀς πανηγυρίσωμε φαιδρῶς καὶ ἀς ἀγγίξωμε τὴν θεωρίαν ὅστων ἐκπληρώθηκαν θεοπρεπῶς σήμερα, συλλέγοντας ἀπὸ παστοῦ γιὰ τοὺς ἑορτούς μας τὴν βεβαιότητα στὴν πίστη καὶ φιλοθεία.

Είδαμε πρὸιν ἀπὸ λίγο ἔτα Βρέφος νὰ γεννιέται στὴν φάτνη, τὸν Ἐμμανουὴλ, ὡς ἄνθρωπος νὰ εἴναι σπαργανωμένος, ὡς Θεὸς ὅμοις νὰ ἴμπεται ἀπὸ τὰ στρατεύματα τῶν ἀγγίων ὀγγέλων. Οἱ ἄλλοι εὐαγγελίζονται τὴν Γέννησην Του μαζὶ μὲ τοὺς ποιμένες. Διότι ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ ἀπένειμε ὡς βραβεῖο τὶς ἀπαρχές τῶν κητηγμάτων γι' αὐτὸν, σὲ ὅσους βρίσκονται στὸν οὐρανό. Είδαμε Λύτρον καὶ σήμερα νὰ ὑπακούει στοὺς ὥρμους τοῦ Μωϋσῆ, μᾶλλον δὲ τὸ Νομοθέτη Θεό, ὡς ἄνθρωπο, ὁ Ὄποιος ὑπόκειται στὰ δημιουργήματά Του. Καὶ γιὰ ποιά αἰτία, διδάσκει μὲ τὰ λόγια του ὁ σοφότερος Παῦλος «Οταν ἡμαστε
ηῆποι, ἡμαστε ὑποδυλωμένοι στὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου. Οταν δμας ἡλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἔστειλε ὁ Θεός τὸν Υἱό Του, γιὰ νὰ γεννηθεῖ ἀπὸ γυναίκα καὶ γιὰ νὰ γεννηθεῖ σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιταγὲς τοῦ Μωϋσείου Νόμου, ὡστε νὰ ἔχαγοράσει ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τελοῦσαν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν του». Λοιπόν, ἔξαγόρασε ἀπὸ τὴν κατάρα τοῦ Νό-

μου ὁ Χριστὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τελοῦσαν ὑπὸ Νόμον, ἀλλὰ δὲ ν τὸν τηροῦσαν. Καὶ πῶς ἔξηγόρασε: Ἐξηγόρασε μὲ τὸ νὰ ἐκπληρώσει αὐτὸν καὶ μὲ ἔντειν ἄλλο τρόπο, γιὰ νὰ λύτει τὰ ἐγκλήματα τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ, μὲ τὸ νὰ ἀποδείξει τὸν ἑσπόρον Του ὑπάκουο καὶ ειδάγωγο σὲ ὁ, τιδήποτε στὸν Θεό καὶ Πατέρα γιὰ χάρη μας. Διότι ἔχει γραφτεῖ ὅτι, ὅπως ὀκριβῶς μὲ τὴν παρακοτὴ τοῦ ἑρός ἀνθρώπου ἔγινον ὀμαρτωλοὶ οἱ πολλοὶ, ἔτσι καὶ μὲ τὴν ὑπακοὴ τοῦ ἐιὸς θὰ γίνουν δικαιοί οἱ πολλοί.

Ἐκλινε, λοιπόν, τὸν αὐχένα μαζὶ μας στὸν Μωϋσείου Νόμο, καὶ τὸ ἔκανε αὐτὸν κατ' οἰκονομίαν. Ἐπρεπε νὰ ἐκπληρώσει Λύτρος κάθε δικαιοσύνη. Διότι, ἐπειδὴ ἔλαβε δούλου μορφὴ ἐξ ὀλοκλήρου, λόγῳ αὐτῆς τῆς αἰτίας, συμπεριφέρθηκε σάν τὰ βριτκόταν ὑπὸ ζυγὸν γιὰ χάρη τῶν ἀνθρώπων καὶ σάν τὰ πλήρωμα τὰ διδραχμα, ὅπως δόλοι ὅσοι πληρώνουν δαιμονίς, παρ' ὅλο ποὺ κατὰ φύσιν εἴναι ἐλεύθερος ὡς Υἱός. Ὅταν, λοιπόν, δεῖς νὰ τηρεῖ τὸν νόμο, νὰ μήν σκαρδαλιστεῖς, οὔτε νὰ συμπεριλάβεις ἀνάμεσα στοὺς δούλους τὸν ἐλεύθερο. Κατανόητε περισσότερο τὸ βάθος τῆς Θείας Οἰκονομίας. Λοιπόν, ὅταν ἔφτασε ἡ ὄγδοη ἡμέρα, κατὰ τὴν ὅποια ἡταν συνηθισμένο τὰ τελείται ἡ περιτομὴ στὴν σάρκα, σύμφωνα μὲ δ.πι ὅριζε ὁ Μωϋσείου Νόμος, ἔλαβε τὸ διορία «Ἴησον», τὸ ὅποιο σημαίνει «Σωτηρία λαοῦ». Διότι «ἔται θέλησε ὁ Θεός καὶ Πατήρ νὰ ὀνομάζεται ὁ Υἱός Του, ὁ Ὄποιος γεννήθηκε κατὰ σάρκα ἀπὸ γυναίκα». Ἐγινε τότε, μάλιστα, σωτηρία λαοῦ καὶ δχι ἑτοῖς μάριου, ἀλλὰ πολλῶν καὶ μάλιστα κάθε ἑθους καὶ κάθε φυλῆς, τὴν ὅποια βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανό [...].

Migne P.G. 77, 1040D-1044D

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ**ΟΡΘΡΙΝΟΣ ΛΟΓΟΣ***η, Ξεκινώντας τη μέρα σου...**Τοῦ Πρωτοπρ. π. Κωνσταντίνου Ν. Καλλιανού*

Εμείς οι ιερεῖς τῶν χωρίων, γιὰ τὰ θυμηθῷ τὸν Παπαδιαμάντη, μεταξὺ τῶν ἄλλων προνομίων – κυρίως, δχι οἰκογομικῶν ἢ ἄλλων παρόμοιων ὀνταμοιβῶν, κι αὐτὸ τὸ λέω γιὰ τὰ μὴν παρεξηγούμαστε – ποὺ ἔχουμε, ὡς θεῖα δωρεά, εἴναι καὶ τὴ σημαντικὴ συγκομιδὴ ἐμπειριῶν, οἱ ὅποιες καὶ διαθλοῦν μέσα μας φήγματα εὐλογίας καὶ δυνατότητας, ὥστε τὰ κατορθώνουμε τὰ βιώνουμε μὲ περιστὴ χάρη τὴν ἄλλη διάσταση τῆς Παρουσίας τοῦ Θεοῦ στὴ ζωὴ καὶ διακονία μας. Καὶ μιὰ ἀπὸ αὐτές τὶς ἐμπειρίες εἴναι κι ἐκείνη τῆς Ὁρθρινῆς συνάντησής μας μὲ τὸ Θεό.

Μιὰ ἀπὸ τὶς στιγμές ποὺ τοιώθεις τὴ βεβαιότητα τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ στὴ ζωὴ σου, εἴναι κι ἐκείνη τῆς βαθειᾶς ὁρθρινῆς σιωπῆς ποὺ ζεις τὴν ὥρα τὴν παρθεικὴ τῆς νέας ημέρας, καθὼς είσοδεύεις μάνιος σου στὸ ναό. Δέν ξέρω ἀν μπορεῖ τὰ περιγραφεῖ μὲ λέξεις ἐκείνη τὴ πρώτη συνάντησή σου μὲ τὸν ιερὸ χῶρο τοῦ ναοῦ, ποὺ ἡ ἀτμόσφαιρά του ἀκόμη κρατεῖ τὴ μοιχοβολιά τοῦ ἑσπερινοῦ θυμιάματος ὀνταμιγμένη μὲ τὴ μινωδιὰ ἀπὸ τὸ καμμένο λάδι, μιὰ εὐώδια δηλ., ποὺ μοιάζει τὰ εἴναι τὴ ἀνάστα τῶν ἀγίων, τὴ ἀνάστα τῶν μακαριστῶν προκατόχων, τῶν ὅποιων οἱ σκιές, καθὼς ἀνοίγει τὴ θύρα τῆς ἡ ημέρα, χωρεύουν στὶς μισοφοτισμένες γωνιές. Κι εἴναι στ' ἀλήθεια πολὺ

μεγάλη τὴ εὐλογία τὸ τὰ μπορεῖς ἐσὺ πρῶτος τὸν ἀναπνέεις μέσα στὴ μισοσκότεινη ἀτμόσφαιρα τοῦ ναοῦ αὐτὴ τὴν ἀγιοτικὴ εὐωδία, ποὺ ποιός τὸ γιωρίζει ἀν ὅλη τὴ νύχτα ποὺ ἔμεις καθεύδουμε, οἱ ἀγιες σκιές δὲν περιφέρονται καὶ σιωπηλὰ εὐχορταὶ ὑπέρ πάντων ήμων! Κι ἔτσι, τὸ πρωΐ αὐτὸ ποὺ αἰσθάνεσται εἴναι τὴ ἀνασεμά τῆς Παρουσίας Τους...

«Ἐύχαριστοῦμεν σοι Κύριε, ὁ Θεός ημῶν, τῷ ἔξαναστήσαντι ἡμᾶς ἐκ τῶν κοιτῶν ημῶν καὶ ἐμβαλόντι εἰς τὸ στόμα ημῶν λόγον αἰνέστεως, τοῦ προσκυνεῖν καὶ ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομά Σου τὸ ἄγιον...».

Δέν ἔχεις τὴ δυνατότητα τὰ τὸ ἔκφραστες, μὰ ἵστως αὐτὴ τὴ στιγμὴ μπορεῖς τὰ συνειδητοποιήσεις ἀπόλυτα τὴν παρουσία τῆς θριαμβεύουσας Ἑκκλησίας ἀνάμεσά μας, γιατὶ ξέρεις πιά, ὅτι μέσα σ' αὐτὴν τὴν ὁρθρινὴ σιωπὴ ἐπιβεβαιώνεις τὴν παρουσία τῆς μιὰ παρουσία ποὺ ὑφαίτει μέσα σου τὸν χιτῶνα τῆς ἐλπίδας καὶ τὴ χαρὰ τῆς σύναξης ημῶν καὶ ἐκείνων, κάθε μέρα, στὴν κάθε Εὐχαριστία.

Καθὼς ἀνάβεις μία-μία τὶς καυδῆλες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας, τοῦ Προδρόμου, τῶν Ἀγίων, κατακινεῖς ὅτι τὸ νόημα τοῦ ἀπλοῦ αὐτοῦ ἐργοχείρου εἴναι τὴ προσφορά στὸ ιερὸ τὸ Πρόσωπο μᾶς, ἀς μοῦ συγχωρεθεὶ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2002

ό όρος, «δυνατότητας», άντε τὰ μὴν μένει, δῆπος λέμε στὸν τόπο μας, σβηστὸ καὶ σκοτεινό, ἀλλά φωτισμένο· μὲ τὴν προοπτική πάντα, δῆπος τὸ φῶς αὐτὸ μεταβληθεῖ σὲ φωτισμό τῷ σκοτεινῷ σπηλαιών τῆς φυχῆς μας, ἐκεὶ δηλαδὴ ποὺ ἔδρεύσουν πάθη καὶ «λησταὶ λογισμοί».

«Δέσποτα ὁ Θεός... ἀνάδειξον ἡμᾶς νίους φωτός καὶ ἡμέρας... Χάρισαι ἡμῖν τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον...».

Ομως ἐκεὶ ποὺ κορυφώνεται ἡ συγκίνηση, ὁ στοχασμός καὶ ἡ διάθεση γιὰ προσφορά, είναι κατὰ τὴν ὥρα τῆς προετοιμασίας τοῦ Ὁρθρου τῷ Χριστούγεννῳ ποὺ στὸν τόπο μας γίνεται κατὰ τὴν ἀρχαία τάξη: βαθὺς Ὁρθρος, ποὺ ἀρχίζει γύρω στὶς τέσσερις τὰ ξημερώματα καὶ καταλήγει κάπου στὶς ὁκτὼ τὸ πρωΐ.

Δὲν ξέρω πόσοι μπόρεσαν τὰ ζήσουντα αὐτὸ τὸ πρεύμα τοῦ βαθέως Ὁρθρου, δταὶ σὲ ὥρα μυσταγμένη, μυχτερινή, ἀνοιγεῖς τὴ μισοσκότεινη ἐκκλησία κι ἀρχίζεις μέστα στὸ μοναχικὸ καὶ ἡρεμο κλίμα τὰ ἀφουγκράζεσαι τὰ βήματα τῷ ἀγίῳ, τῷ ἀποιχομένῳ ἱερέων, ἐνοριτῶν, ἐπιτρόπων, κι ὅσων πέρασσαι αὐτὸ τὸ κατώφλι καὶ βρῆκαι μέστα σὲ τούτη τὴν καταφυγὴ τὸ ἔλεος Του... Αἰῶνες τώρα.

Τότε τοιώθεις μέστα στὴ μισοπαγιομένη ἀτμόσφαιρα τοῦ ναοῦ τὰ σὲ περιβάλλουν ὄλοι ἐκείνοι ποὺ πέρασσαι στὴν ἀρτίπερα δχθη. Κι αὐτόματα συνειδητοποιεῖς ὅτι τὸ κέλυφος τῆς λεγόμενης μοναξιᾶς μέστα σ' αὐτὸ τὸ χῶρο συντρίβεται κυριολεκτικά, γιατὶ ἡ συντροφιὰ ποὺ σοῦ χαρίζεται εἶναι ἐφάμιλλη ἐκείνης ποὺ ζει ὁ Γέροντας στὸ ἕρημο ὁστκητήριο, μυχθημέρον. Κι αὐτὸ λίγοι τὸ ὑπολογίζουν, γιατὶ δὲ τὸ ἔχουν γενετεῖ ἡ δὲν τὸ ἐπεθύμησαν ποτέ.

«Οὐκ ὠργίσθης, Κύριε, ἐμοὶ τῷ ραθύμῳ καὶ ἀμαρτιῶν, οὐδὲ συναπώλεσάς με ταῖς ἀνομίαις μου, ἀλλ' ἐφιλανθρωπεύσω συνήθως καὶ πρὸς ἀπόγνωσιν κείμενον ἥγειράς με, εἰς τὸ ὁρθρίσαι καὶ δοξολογῆσαι τὸ κράτος σου».

Οἱ ὁρθρινὲς στιγμὲς είναι ἡ ἀναγκαία ἀντιβίωση στὴν τοξίνωση ποὺ ὑφίσταται ὁ φυχισμός μας ἀπὸ ποικίλες περιστάσεις, οἱ ὅποιες πασχίζουν τὸ ἀποτρέψουν τὴ σκέψη μας ἀπὸ τὴν Διακονία, μὲ τὴν προοπτικὴ δῆπος αὐτὴ ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ τὴ ραθυμία.

«Ἄπελασον, Κύριε, πάντα ζόφον ἀπὸ τῶν καρδιῶν ἡμῶν...».

Ἀμήν.

Η διακονία τῆς γυναικας μέσα στὴν Ἐνορία

Τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Ἀγαθαγγέλου Χαραμαντίδη

Δέν ύπάρχει ἀνδρας και γυναίκα, δοῦλος και ἐλεύθερος, ὅλοι εἶμαστε ἵστοι στὸ δνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Απ. Παῦλος)

Μ' αὐτὴ τῇ θεμελιώδῃ χριστιανική ἀρχῇ ἴδρυθηκε καὶ στὴν Ἐνορία μας (ἱερός ναὸς Ἁγίου Γεωργίου Λειβαδίας) ὁ Σύνδεσμος Ἀγάπης Γυναικῶν. Σκοπός του είναι ιὰ δραστηριοποιηθοῦν και ιὰ συσπειρωθοῦν οἱ ὀρθόδοξες γυναικες, μὲ βάση και θεμέλιο τὴν ἐκκλησιαστικὴ πίστη, και ὀλες μαζὶ μὲ πιεῦμα θυσίας ιὰ προσφέρουν τὴ διακονία τους στὴν Ἐκκλησία και στὸ κοινωνικὸ σύνολο. Νὰ προσφέρουν τὸ μήνυμα τῆς σωτηρίας στὸ σύγχρονο ἀνθρωπο. Νὰ μαρτυρήσουν ὅτι ὁ ἀνθρωπος ἔχει πλασθεῖ «κατ' εἰκόνα και καθ' ὄμοιωσιν» τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ και, έτοις θέλει ιὰ ξήσει τὴν δυτική ζωή, ὁφείλει ιὰ ἀνακαλύψει τὴν κλήση του και τὸν προορισμό του. Γι' αὐτὸ τὴ δημιουργία τοῦ Συνδέσμου δέν θὰ πρέπει ιὰ θεωρηθεῖ ὡς ἀπλὴ κοινωνικὴ δραστηριότητα, ἀλλὰ ἔργο Χριστοῦ. Ἔτοι, οἱ γυναικες πρέπει ιὰ διευκολυνθοῦν στὴ συμμετοχὴ τους στὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωή. Γιατὶ πολλές φορές ὁ θεολογικὸς λόγος δέν έιναι μόνον η ζητητικὴ πράξη, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ταλαιπωρία τῶν ἀνθρώπων και ἴδιαίτερα τῶν γυναικῶν. Γι' αὐτὸ είναι ἐπιτακτικὴ τὴ ἀνάγκη ιὰ ἀπαλλαγοῦμε

ἀπὸ στεῖρες προκαταλήψεις και ιὰ βοηθήσουμε τὶς γυναικες ιὰ συμμετέχουν στὸ ἔργο τοῦ Συνδέσμου και ιὰ ἐργασθοῦμε δολοι μαζί, δχι ἀπλὰ σ' ἕνα κοινωνικὸ ἔργο, ἀλλὰ σὲ ἔργο ζωῆς. Είναι καιρὸς ιὰ συνειδητοποιήσουμε ὅτι ἡ Ἐκκλησία, ἡ Ενορία, ἡ ἀγκαλιά τοῦ Χριστοῦ χωράει δλοις τοὺς ἀνθρώπους, δλοις τοὺς ἀνδρες ἀλλὰ και ὀλες τὶς γυναικες κάθε τάξης, ηλικίας, μόρφωσης.

Η Ιστορία ἀποδεικνύει ὅτι ἡ γυναικα, και ἴδιαίτερα ἡ ὀρθόδοξη, συνέβαλε σύνιαστικά στὴν πορεία τοῦ ἀνθρώπου μέσα στοὺς αἰῶνες. Ένας χριστιανὸς τῆς Ρωσίας γράφει σχετικὰ γιὰ τὶς «ρωσίδες γιαγιάδες», οἱ ὅποιες διαφύλαξαν τὴν πίστη σὲ καιρούς δύσκολους: «Οἱ γυναικες ἀποτελοῦν τὸ πεζικὸ τῆς Ἐκκλησίας μας... Πεζικὸ ποὺ ξανασχηματίζεται σὲ κάθε γενιά και ποὺ χάρη σ' αὐτὸ γράφηκε ἡ Ιστορία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ καλύτερη Ιστορία ποὺ ἔχουμε».

Η πορεία τῶν συνδέσμων ἀγάπης και οἱ συνεργασίες δέν είναι χωρὶς ἐμπόδια. Αὐτὰ είναι ἀνθρώπινα. Όφείλουμε ιὰ τὰ ξεπεράσουμε και ιὰ προσπαθήσουμε ιὰ μὴν σκληραίνουν τὴν καρδιά μας, ἀλλὰ ιὰ μᾶς ὀρμαίζουν, ιὰ μᾶς προβληματίζουν και ιὰ μᾶς ὀδηγοῦν στὴν προσευχὴ. Δέν είναι σκοπός μας ιὰ σταθοῦμε στὶς ἀντιδράσεις, ἀλλὰ ιὰ διακοινήσουμε ὁ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2002

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ένας τόν αλλού και όλοι μαζί με είλικρι-
μεια και άνοιχτή καρδιά τό έκκλησια-
στικό έργο και έτσι νά «άναπληρώσου-
με» τό ιόμο τοῦ Χριστοῦ.

Κατασιώντας, δύναμα, τή συνήθεια και
τήν άναγκη τῆς έποχής νά βλέπουμε τά
πάντα κάτω ἀπό τό φῶς τῆς πρακτικῆς
λογικῆς, θά προσπαθήσουμε νά άναφε-
θοῦμε σιγκεκριμένα στίς δραστηριότητες
τοῦ **Συνδέσμου**
Άγαπης, στήν πα-
ρουστία τῶν γυ-
ναικῶν τοῦ Συνδέ-
σμου σὲ δλο τόν
ένοριακό χῶρο –
καὶ κατ' ἐπέκταση
στή ζωή τῆς το-
πικῆς Έκκλησίας.

Βέβαια, σὲ κά-
θε έκκλησιαστική
κοινότητα (ένο-
ρια) υπάρχουν ίδι-
αιτερότητες, ἀλλά
αὐτό δέν μᾶς
έμποδίζει νά πα-
ρουσιάσουμε σὲ
γενικές γραμμές
τή διακονία τοῦ
Συνδέσμου. Η πα-
ρουστία τοῦ Συνδέ-
σμου στήν ένορία
είναι στενά συνδε-
δεμένη μὲ τή φι-
λανθρωπία. Οι γυ-
ναικες αὐτές βλέπουν στό πρόσωπο τοῦ
συνανθρώπου μᾶς τόν ἔλαχιστο ἀδελφό
καὶ προσπαθοῦν νά ἀγκαλιάσουν ὅλες τίς
άναγκες του. Μέ λατρευτικές ἐκδηλώσεις,
προσκυνήματα, ἐκδρομές, πολιτιστικά

προγράμματα, ζοῦν κοινές στιγμές ένο-
ριακῆς ζωῆς. Ενῷ μὲ τή διακονία στά
ίδρυματα τῆς Μητροπόλεώς μας περινοῦν
στά σύνορα τῆς ένορίας και νιώθουν τή
χαρά ένός ζεστοῦ χαμόγελου ως ἀντίδω-
ρο μικρῆς προσφορᾶς στόν ἀνθρωπο. Οι
ἀιταλλαγές έπιτκέψεων μεταξὺ τῶν Συν-
δέσμων τῶν ένοριῶν ένωσχόυν και ὠφε-
λοῦν πιεψματικά αὐτές τίς γυναικες.

Σπουδαία είναι
τή συμμετοχή και
συμπαράστασή
τους στό Κατηχη-
τικό έργο τῆς
Έκκλησίας μας.
Μέ πρωτοβουλία
δική τους έχουν
ίδρυθει τράπεζες
αἴματος, σχολές
γονέων, γίνονται
συνάξεις νέων ζευ-
γαριών, πραγμα-
τοποιοῦνται τα-
κτικές μηνιαίες
συνάξεις. Λύτες
ἀναλαμβάνουν
τήν εύθυνη τῆς φι-
λανθρωπίας στήν ένο-
ρια και στήν τοπι-
κή μας Έκκλησία.

Σὲ μία έποχή
ποὺ παρουσιάζει
τίς δικές της δυ-
σκολίες, οἱ Σύνδε-
σμοι Άγαπης (καὶ αὐτοί) μᾶς καλοῦν νά
έμβαθύνουμε στό νόημα τῆς διακονίας
μας, νά ένωσχόυμε αὐτή τήν προσπάθεια
και νά έργασθοῦμε όλοι μαζί για τήν εὔτο-
δο τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο.

‘Απαντήσεις σὲ λειτουργικές, κανονικές καὶ ἄλλες ἀπορίες

Τοῦ Ἰωάννου Φουντούλη,
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

595. Όταν, κατὰ τὸ Τυπικό, συμπέσει κατὰ Κυριακὴ μνήμη ἀγίου ποὺ δὲν ἔχει δοξαστικό, ἐνῷ φάλλουνται τρία ἑσπέρια καὶ δικαῖων, παραλείπονται τὸ κοντάκιο καὶ διοίκος, τὸ ἀπολυτίκιο καὶ τὸ ἔξαιποστειλάριο (ἀν ἔχει ὁ ἄγιος). Σὲ περιπτώσεις ἀγίων ποὺ ἔορτάζοντο ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς (π.χ. ἀγία Σοφία, ἀγιος Στυλιανός κ.ά.) δὲν θὰ ἐπρεπε τὰ παρεμβάλλουνται στήν ἀκολουθία καὶ τὰ τροπάρια αὐτά πρὸς τιμὴν τῶν ἀγίων, ἔστω καὶ καθ’ ὑπέρβαση τοῦ ισχύοντος Τυπικοῦ; (Ἐρώτηση κ.Β.Τ.)

Τὸ ἐρώτημα εἶναι ἄξιο ἴδιαιτέρας προσοχῆς καὶ μελέτης, γιατὶ οἱ θέσεις ποὺ διατυπώνονται σ’ αὐτὸ ἔχουν ισχυρὸ λόγο, ἀλλὰ καὶ ἔξ ίσου ισχυρὸ διντίλογο. Πρέπει κατ’ ἀρχὴν τὰ ὅμολογηθεὶ ὅτι, ὅπως ἔχουν παγιωθεὶ οἱ ἀκολουθίες τοῦ Μηνολογίου στὰ ἐν χρήσει Μηναῖα, ἐκφράζουν τὴν πρὸς τοὺς ἀγίους τιμὴ μιᾶς παρωχημένης ἐποχῆς καὶ ἐνὸς συγκεκριμένου, συνήθως, τόπου. Τὸ κριτήριο ποὺ ρυθμίζει τὴν λειτουργικὴ τιμὴ ἐπὸς ἀγίου, τὸ ὑψος τῆς καὶ ἐπομένως τὴν ἀνάλογη παρεμβολὴ τῶν τροπαρίων του στήν ἀκολουθία τῶν Κυριακῶν εἶναι ἀν ἔχουν ἡ ἀν δὲν ἔχουν δοξαστικό στὸ Μηναῖο. Τὸ κριτήριο δὲν εἶναι αὐθαίρετο, ἀλλὰ ἀρτικείμενικό καὶ ἐπιβαλλόμενο. Ή Κυριακὴ εἶναι δεσποτικὴ ἐορτὴ, τὸ καθ’ ἑβδομάδα Πάσχα τῆς Εκκλησίας, καὶ δὲν εἶναι τοητὸ ὁ ἀκοστάσιμός της χαρακτήρας νὰ ἐπισκιασθεὶ ἡ νὰ τεθεὶ σὲ δευτέρα μοίρα ἀπὸ τὶς ἐορτὲς ἐορταζομένων ἡ μὴ ἀγίων. “Οταν ὁ ἄγιος εἶναι λαοφιλής καὶ ἐορταζόμενος, συμψάλλεται, πάντοτε κατὰ τὶς προδιαγραφές τοῦ Τυπι-

κοῦ, ἡ ἀκολουθία του μὲ τὴν ἀκαστάσιμο, μὲ προτεραιότητα πάντα στήν ἀκολουθία τῆς Κυριακῆς. Γιὰ ὅλους τοὺς ἀγίους ἔχει τεθεὶ ὡς ὅριο ὁ κατόνας γιὰ τὸν ὅρθρο καὶ τὰ τρία στιχηρὰ γιὰ τὸν ἑσπεριτό. Ἀρκετὸ καὶ ὡφέλιμο ὅριο, ποὺ μαζὶ μὲ τὸ ὑπόμνημα τοῦ Μηνολογίου, ποὺ λέγεται πάντοτε καὶ κατ’ αὐτές τὶς μεγάλες κινητές δεσποτικές ἐορτές καὶ κατ’ αὐτὸ τὸ ἄγιο Πάσχα, δίδεται ὁ ἀπαιτούμενος χῶρος γιὰ τὴν μνήμη καὶ τὴν σχετικὴ τιμὴ τοῦ ἀγίου τῆς ἡμέρας. Ἀπὸ ἐκεὶ καὶ πέρα τέθηκε ὡς κριτήριο τὸ δοξαστικό. Καλῶς ἡ κακῶς εἶναι ἄλλο θέμα. Κάποιο κριτήριο πάντως ἐπρεπε ὅπωσδηποτε νὰ τεθεὶ γιὰ νὰ ἀποφευχθεὶ ἡ ισοπέδωση τοῦ ἔορτολογίου καὶ γιὰ νὰ περισταλοῦν οἱ ὑπερβολές, πρὸς τὶς ὅποιες ρέπει ἡ λαϊκὴ εὐσέβεια καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἀγίους τιμὴ. Ή παρέμβαση αὐτὴ δὲν γίνεται γιὰ νὰ ὑποτιμηθοῦν οἱ ἀγίοι, ἀλλὰ γιὰ νὰ διακρατηθεὶ ἡ εὐαίσθητη ισορροπία καὶ σοβαρότης στήν πορεία τῶν ἔορτῶν τοῦ ἔτους καὶ νὰ διαφυλαχθοῦν τὰ ἀπειράγραπτα «προνόμια τῆς Κυριακῆς», γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε ὅρο προσφιλῆ στοὺς Κολλυβάδες, ὁ τονισμὸς δηλαδὴ καὶ ἡ ἔξαρση τοῦ γεγονότος τῆς Κυριακῆς ἀκαστάσεως.

Τὸ πρόβλημα βρίσκεται ἀλλοῦ, ὅπως σημειώσαμε ἀνωτέρω. Δοξαστικὰ ἔχουν ἀγίοι, οἱ ὅποιοι σήμερα δὲν τιμῶνται, ἐνῷ ἀντιθέτως ἡ τιμὴ παλαιῶν ἀγίων ἔχει σήμερα ἀναζωπυρωθεὶ γιὰ διαφόρους λόγους, ἡ ἀλλοι ἀγίοι, ἴδιαιτέρως σήμερα τιμώμενοι, δὲν ἔχουν τὴν ἀντίστοιχη ἀκολουθία στὸ Μηναῖο, νεομάρτυρες δὲ καὶ πεοφατεῖς ἀγίοι ἀπουσιάζουν τελείως στὰ ἐν χρήσει λειτουργικὰ βιβλία. Ἐποι, γιὰ νὰ μείνουμε

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2002

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

σὲ ἀκραία παραδείγματα, δέν ὑπάρχει ἀκολουθία στὰ *Μηναῖα* γιὰ τὸ ἄγιο Νεκτάριο, γιὰ τοὺς ἀγίους Ραφαὴλ, Νικόλαο καὶ Ειρήνη ἡ γιὰ νεομάρτυρες. Ή δέ ἀκολουθία τοῦ ἀγίου Σλευθερίου, τῆς ἀγίας Παρασκευῆς καὶ τοῦ ἀγίου Στυλιανοῦ στὰ *Μηναῖα* παρουσιάζεται ἐλλιπής σὲ σχέση μὲν τὶς ἀπαιτήσεις τῆς τιμῆς τους σήμερα. Τὰ παραδείγματα μπορεῖ νὰ πολλαπλασιασθοῦν. Γεγοιώς πάντως εἶναι ὅτι παρὰ τὸ ὅτι, δπως εἴπαμε, ἡ τιμὴ τῶν ἀγίων στὰ *Μηναῖα* ἔκφράζει τὶς λειτουργικές ἀνάγκες μᾶς παλαιοτέρας ἐποχῆς καὶ ἐνὸς ἄλλου τόπου –προφαῖνως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῆς οὐτέρας βιζαντινῆς περιόδου– ἀποτελοῦν τὴν συνέδαια τῆς σωτηρίας καὶ τὸ μέτρο τηρήσεως τῆς λειτουργικῆς τάξεως σὲ προβλεπόμενο καὶ ἐπαπειλούμενο κατακλυσμό. Γιὰ ἑκείνους ποὺ γνωρίζουν τὰ πράγματα τομίζω ὅτι εἶναι σαφές τὶ ἔντονο.

Στὰ χειρόγραφα ὑπάρχει πλῆθος ἀκολουθιῶν ἀγίων ποὺ δὲν περιλαμβάνονται στὰ *Μηναῖα*. Η κυρία Έλένη Παπατζιοπούλου-Φωτοπούλου ἔχει κάτει μιὰ ἐνδελεχὴ ἔρευνα καὶ ἐπεισῆμανε στὶς Βιβλιοθήκες χειρογράφων τῆς Ἀνατολῆς 899 κατόνες ποὺ παραμένουν ἀνέκδοτοι («Ταμεῖον ἀνεκδότων βιζαντινῶν ἀσματικῶν κανόνων», Ἀθῆναι 1996).

Στὴν Ρώμη ἀπὸ τὸ I. Sciro καὶ τοὺς συνεργάτες του ἔχουν κριτικὰ ἔκδοθεὶ ἐπὶ τῇ βάσει Ἑλληνο-ιταλικῶν χειρογράφων δεκάδες κατόπιν, οἵνει τὰ παραλειπόμενα τῶν *Μηναίων* («Analecta Hymnica Graeca» Roma, 1966-1980).

Ἐπὶ πλέον, δυσεξαρίθμητο πλῆθος ἀκολουθιῶν ἀγίων ἔχει ἔκδοθεὶ αὐτοτελῶς σὲ φυλλάδες γιὰ νὰ συμπληρώσει ἐλλείψεις τῶν *Μηναίων* στὶς παλαιές ἀκολουθίες ἡ νὰ δημιουργήσει ἐξ ὑπαρχῆς νέες γιὰ ὅσους ἀγίους παλαιοὺς ἡ νεωτέρους δέν είχαν ἀκολουθία. Τὸ 1926 ὁ Luis Petit, σπουδαίος λόγιος καὶ λατίνος τότε ἀρχιεπίσκοπος

‘Αθηνῶν, ἔξέδωκε εὑρετήριο αὐτοτελῶν ἀκολουθιῶν ποὺ είχαν μέχρι τότε ἔκδοθει. Πρόκειται γιὰ τὸ μνημειῶδες ἔργο «Βιβλιογραφία τῶν Ἑλληνικῶν ἀκολουθιῶν» (στὰ γαλλικά), Βριξέλλες 1926, στὶς 308 σελίδες τοῦ ὃποιου ἀναγράφονται περὶ τὶς χίλιες ἀκολουθίες ποὺ είχαν ἔκδοθεὶ σὲ διάφορες πόλεις (Ἀλεξανδρεία, Ἀθῆνα, Ἅγιον Όρος, Βουκουρέστι, Κάιρο, Καλαμάτα, Χίο, Κωνσταντινούπολη, Πάστρα, Σμύρνη, Βενετίο καὶ ἄλλοι) ἀπὸ τὴν αινιακάλυψη τῆς τυπογραφίας καὶ ἔξῆς. Ἀπὸ τὸ 1926 μέχρι σήμερα ἔχει γραφεῖ πολὺ μεγάλο πλῆθος ἀκολουθιῶν, συνήθως πλήρων καὶ ἐορταστικῶν, δεκάδες ἀπὸ τὶς ὁποίες ἔχουν ἔκδοθεὶ σὲ ιδιαιτέρα φυλλάδια. Μότον ὁ πατήρ Γεράσιμος Μικρογιαννακίτης, ὑμιτογράφος τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, λέγεται ὅτι ἔγραψε δύο χιλιάδες τέτοιες ἀκολουθίες καὶ ἀναρίθμητα τροπάρια, ἀπολυτίκια, κορτάκια, μεγαλυνάρια κλπ. Έκτὸς τοῦ ἀειδίμου ἔκείνου γέροντος, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἔγραψαν καὶ γράφουν καὶ δημοσιεύουν ἀκολουθίες γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ὑμιτογραφικῶν κειμῶν. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀξιόλογη παραγωγὴ, ποὺ εἶναι δείγμα ἀκμῆς τοῦ ὑμιτογραφικοῦ αὐτοῦ είδους, καὶ ποὺ προφαῖνεις καλύπτει μιὰ ἀνάγκη, τὴν σὲ αἰνιθηση ὄμοιως εὑρισκομένη τιμὴ τῶν ἀγίων καὶ –εἶναι αὐτονότητο– τὴν ἀνεπάρκεια γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν (πραγματικῶν η ὑποτιθεμένων) ἀπὸ τὰ ἐν χρήσει *Μηναῖα*. Καὶ ὅσο μέν οἱ ἀκολουθίες αὐτές μέρουν, τρόπον τινά, στὸ περιθώριο τῆς οἰκουμενικῆς λειτουργικῆς πράξεως, γιὰ τὰ χρησιμοποιοῦνται ἔκτακτως καὶ τοπικῶς, ὅπου τιμῶνται τοπικοὶ ἀγίοι, παλαιοὶ ἡ νεομάρτυρες, ἡ ὃπου δὲ ταύτα τιμάται ἐπ’ ὅντόματι παλαιοῖς μὲν ἀγίοις, ἄλλα ἡ ἀκολουθία τοῦ *Μηναίου* δέν εἶναι ἐπαρκῆς γιὰ τὸν πανηγυρισμὸν τῆς μνήμης του, τομίζω πώς ἔχει καλῶς τὸ πρᾶγμα. Τὸ πρόβλημα εἶναι τί θὰ γίνει ἀν οἱ ἀκολουθίες αὐτές, παλαιές ἡ νεώτερες, δό-

κιμες ή άδοκιμες, άρχισαν τὰ διεκδικοῦν θέσεις στὰ Μηναῖα. Πρόκειται γιὰ τὸ «κατακλυσμό» που είπαμε, τὸ «κατακλυσμό τοῦ Νᾶο». Ήδη τὰ ρήγματα ἀρχισαν ἀπὸ τὸ Όρολόγιο, τὸ Ἐγκάλπιο τοῦ Ἀιαγυνώστου, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὶς νεώτερες ἐκδόσεις Μηναίων. Μπῆκαν ἀπολυτίκια, κοινάκια καὶ μεγαλυτάρια σωρηθόν καὶ ἔχει διασπαλευθεὶ τὴ λιτή παλαιά τάξη, που δὲν ἔπαισχε ἀπὸ ἔλλειψη τροπαρίου, ἀλλὰ που κρατοῦσε τὸ μέτρο καὶ τὴν εὐπρέπεια γιὰ σοβαροὺς καὶ συγκεκριμένους λόγους. Γιὰ τὰ ἀπολυτίκια γράψαμε ἑκτεῖνος (ἀραγε ματαίως) στὴν ἀπάρτηση στὴν ὑπ' ἀριθμ. 507 ἐράτηση. Τὰ ίδια καὶ χειρότερα ισχάσουν γιὰ τὰ μεγαλυτάρια. Ὅταν δὲ λείψουν καὶ τὰ ὑπάρχοντα «άντισώματα» τῆς ζωντανῆς ἀκόμη παραδόσεως καὶ «άντιστάσεως», τότε οἱ ιερεῖς καὶ οἱ φάλτες ἐν διόματι τῶν λειτουργικῶν βιβλίων θὰ καταλύσουν τὴν παράδοση φάλλοντας ἀπολυτίκια γιὰ ὅλους τοὺς ἀγίους, παραγκωνίζοντας τὰ παραδοσιακά, γνωστά στὸ πλήρωμα τῆς Ἑκκλησίας καὶ σεβασμίας ἀρχαιότητος τροπάρια, τὴ ἀφήνοντας τὸ μυστήριο τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ παρεμβάλλοντας στὸ καίριο σημείο τῆς θείας λειτουργίας «μεγαλυτάρια» πρὸς τιμὴν τοῦ ἀγίου, ἔστραζομένου τῇ μή, ἐν πολλοῖς κακόζηλα καὶ ἄμουτα.

Γιὰ τὰ μὴ τομισθοῦν δὲ ὑπερβολικά τὰ γραφόμενα, ἀς μημονεύοντας ἔνα κλασικὸ παράδειγμα ἐνὸς τέτοιου «διορθωμένου» Μηναίου τοῦ Ἀπριλίου, που ἔξεδόθη τὸ 1949 στὴν Ἀθήνα. Ὁ εὐλαβῆς ἐπιμελητῆς ἐνέκυψε μὲ θαιμαστὴ ἐπιμέλεια στὴ μελέτη τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἐλλάδος καὶ προσπάθησε τὰ μῆτρα ἀφῆσει τίποτε τὰ χαθεῖ ἀπὸ τὸν πλοῦτο τῆς ὑμητροφικῆς παραδόσεως. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως ὑπῆρξε ἀληθινόν τραγικό. Ἀναφέρω μερικά μόνο παραδείγματα, χωρὶς σχόλια: Ὁ ἐσπεριτὸς τῆς 12ης Ἀπριλίου ἔχει 15 στιχηρά προσόμοια στὸ «Κύριε

έκέκραξα». Ὁ ὅρθρος τῆς ίδιας ημέρας ἔχει 4 κατότες καὶ 5 καθίσματα ἀπὸ γ' ὥδης, ἐκτὸς τῶν θεοτοκίων. Τῆς 14ης Ἀπριλίου ὁ ἐσπεριτὸς ἔχει 10 προσόμοια, ὁ ὅρθρος 4 κοινάκια καὶ 2 οἰκους, 3 δέ ἔξαποστειλάρια. Ὁ ἐσπεριτὸς τῆς 16ης ἔχει 12 στιχηρά, 4 καθίσματα ἀπὸ γ' καὶ δύο θεοτοκία. Ὁ ἐσπεριτὸς τῆς 18ης ἔχει 13 στιχηρά, 6 ἀπόστιχα καὶ 2 δοξαστικά, ὁ ὅρθρος 3 κοινάκια. Τῆς 20ης ἔχει 15 στιχηρά, 4 κανόνες στὸν ὅρθρο, 4 μεσώδια καθίσματα. Τοῦ ἀγίου Γεωργίου (23 Ἀπριλίου) 6 ἀπόστιχα στὸν ἐσπεριτὸν, 7 καθίσματα καὶ 3 κατόνες. Παρεμβάλλονται δέ ἐπὶ πλέον καὶ οἱ ἀκολουθίες τῶν τεομαρτύρων τοῦ μηνὸς στὶς θέσεις τους, καθὼς καὶ ἄλλων ὁγίων ἀκολουθίες μετὰ τὴν ἀκολουθία τῶν ὁγίων τῆς ημέρας, γιὰ τὰ φάλλονταὶ «ἐν τοῖς ἀποδείπνοις». Σωστὴ «ἀποθήκη» ἡ, ἐπὶ τὸ ἐπιεικέστερο, «μουσεῖον» χρησίμου καὶ ὀχρήστου, σεβασμίου πάντως, λειτουργικοῦ ὄλικοῦ. Τὰ Μηναῖα ὅμως εἴναι βιβλία τῆς Ἑκκλησίας χρηστικά καὶ τὸ περιεχόμενό τους ὀφείλει τὰ συντομίζεται πρὸς τὸ τυπικό καὶ δχι πρὸς τὴν πρωτότυπη μας εὐλάβεια τὴ πρὸς τὶς ἐπιστημονικές μας προτιμήσεις.

Καὶ γιὰ τὰ κλείσουμε τὴν ἑκτενῆ αὐτῆν ἀπάντηση, συνοψίζοντας τὰ ὀντωτέρω. Ἀσφαλῶς τὰ Μηναῖα ἔχουν τὶς ἔλλειψεις τους. Εἴναι προτιμότερο τὰ τὶς ὑφιστάμεθα παρὰ τὰ κατακλυσθεὶ τὴ λειτουργικὴ παράδοση καὶ τάξη ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν τροπαρίων καὶ τῶν ἐπὶ μέρους ἔօρταστικῶν ἀκολουθιῶν. Αὐτῶν ἀς γίνεται χρήση μὲ πολλὴ φειδώ, ὅταν ἔօρτάζει ὁ ταὸς τὴ σταύρωση προβάλλεται τὴ μητήρ ἐπὸς τοπικοῦ ὁγίου τὴ ἀκόμη ὅταν ίδιαιτέρως ἀπὸ τὸν λαό τιμάται κάποιος ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς λαοφιλεῖς ἀγίους. Τότε, ἀναλόγως, ἀς ρυθμίζεται καὶ τὴ φαλμωδία ἐπὶ μέρους στοιχείων, μὲ βάση πάρτοτε τὴν σοφὴ ἀνασχετικὴ διάτοξη τοῦ Τυπικοῦ ἀν φάλλεται δηλαδὴ δοξαστικό του τῇ δχι.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2002

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Ποιμαντική Βιβλιοθήκη

Πρωτ. Βασιλείου Θερμού, *Τὰ ὄφφικα τῶν Πρεσβυτέρων. Μιὰ σπουδὴ στὴν Ιστορία καὶ στὴν ποιμαντική φυχολογία*. Έκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα 1999.

Η αὐτογνωμοσύνη τῆς Εκκλησίας, στὸ έκαστοτε παρόν, είναι πρωτίστως ἡ αὐτογνωμοσύνη τῆς Ιερωσύνης Τῆς. Τῆς Ιερωσύνης τοῦ Χριστοῦ, τοῦ δώρου τῆς ἀγάπης Του πρὸς τὴν Εκκλησία Του, ποὺ συνιστᾶ τὴν ταπείνωστή καὶ ὅχι τὴν ἔξουσια Τῆς. "Οταν μὲ τόσο πάθος ἡ πόνο μιλῶ γιὰ τὴν Ιερωσύνη, δὲν ἐπιδιώκω τὰ ὑπερασπιστῶ τὰ δικαιώματα κάποιου ιερατείου, ποὺ συνήθως ἐκφράζει τὴν πιὸ σκληρή εἰκόνα τῆς Εκκλησίας, ἀλλὰ τὰ ἐπαναλάβω, κατὰ τὸ μέτρο τῆς εὐθύνης μου, ὅτι δέν μποροῦμε τὰ μιλοῦμε γιὰ διακονία τῆς Εκκλησίας, γιὰ «ποιμενική φιλοστοργία», ἀν δέν ἀναστήσουμε τὴν βιβλική-πατερική ἐρμηνεία τῆς χριστιανικῆς Ιερωσύνης. Οφείλουμε τὰ ἐπιστρέφουμε διαρκῶς στὴ θεολογία τῶν χαριτιμάτων, ὡς διακονημάτων στὴν Εκκλησία καὶ γιὰ τὴν Εκκλησία, μὲ ίδιαίτερη προσοχὴ καὶ σαφή προτεραιότητα στὸ χάριτμα τῆς Ιερωσύνης. Αιωνέτουμε αὐτὴ τὴν κίνηση, πρὶν ἐκφυλιστεῖ κάθε ἀγωνιώδης δραστηριότητά μας, κάθε ἐκσυγχρονισμὸς τῆς διακονίας μας, ὑποκύπτοντας στὸ πειρατμὸ τῆς ἰδεολογικοποιήσεως ἡ ἀντικειμενοποιήσεώς τους.

Ο π. Βασιλείος Θερμός μᾶς ἔχει δώσει πολλές καὶ κρίτιμες ἀφορμὲς γιὰ τὰ σκεφτοῦμε ἐπὶ τέλους σοβαρὰ πάνω σὲ ὅλα τὰ τούμπατα καὶ τὰ ζητήματα ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ὀρθόδοξη Ιερωσύνη. Τὴν Ιερωσύνη τοῦ Κλήρου, τοῦ ἔγγαμου καὶ τοῦ ἀγαμου, γιὰ τὸν ὅποιο κριτήριο δὲν είναι ἡ κατά-

στασή του, τὸ ἔγγαμο ἢ τὸ ἀγαμο, ἀλλὰ ἡ φιλία του πρὸς τὸ Χριστό καὶ ἡ ὁγάπη του πρὸς τὸ λαό Του. Η διάκριση ἔγγαμων καὶ ὀγαμων κληρικῶν καὶ ἡ ἔξαρση τῶν δεύτερων σὲ βάρος τῶν πρώτων, –ποὺ μοναχισμοῦ σὲ βάρος τοῦ γάμου–, δὲν είναι μόνο ἔνα ἀνιστόρητο γεγονός. Είναι κυρίως προσβολὴ τῆς ίδιας τῆς Ιερωσύνης, ποὺ ἐπὶ τέλους δὲν είναι μιὰ ὑπόθεση ἀξιωμάτων, ἀλλὰ ἡ μαρία τοῦ Σταυροῦ. Είναι σημαντικό, ὅτι ἡ πρόσφατη μελέτη τοῦ π. Βασιλείου, «Τὰ ὄφφικα τῶν Πρεσβυτέρων...», ρίχνει ἀκριβῶς τὸ βάρος, ζητᾶ τὰ προσέξουμε τὴν ίδια τὴν Ιερωσύνη, ἡ ὅποια δὲν είναι προνόμιο ἀλλὰ διακονία, δὲν είναι ἀνεση ἀλλὰ θυσία, δὲν είναι καριέρα ἀλλὰ ἀποστολή. Κι ὅμως ἔμεις, ἀντὶ τὰ ἀναζητοῦμε τὴν ἐκπληξη τοῦ μυστηρίου, γοητεύομαστε ἀπό τὰ σύμβολα, ἀντὶ τὰ ἀνάφουμε τὴ φλόγα τῆς Ιερωσύνης, ἐρίζουμε γιὰ τὸν ἔξωραίσμό της.

Τι κατήντησαν τὰ είναι τὰ λεγόμενα «ὄφφικα» τῶν Πρεσβυτέρων, μὲ τὰ κριτήρια μάλιστα ποὺ αὐτὰ ἀπονέμονται, παρὰ ἡ εὐχαρέστεια στὴν ὀπαρέστειά μας, ἡ τόσο εὔκολη ἐπιβράβευση τῶν φιλοδοξῶν τὴ μᾶλλον κειοδοξῶν μας; Είναι σκανδαλῶδες, ὅτι τὰ ὄφφικα αὐτὰ καὶ μάλιστα τὸ τοῦ Ἀρχιμανδρίου καὶ τὸ τοῦ Πρωτοπρεσβυτέρου, δίδονται μαζικῶς, χωρὶς τὴν προϋπόθεση τῆς ἡλικίας, τῷ ἑπὼν διακονίας καὶ κυρίως χωρὶς τὴν οὐσιαστικὴ προσφορά, τὴν ἐργω πραγματικὴ καταξίωση. Η ἐπίμονη ἀναφορὰ τοῦ συγγραφέα στὸ ὄφφικο τοῦ «Ἀρχιμανδρίου» μαρτυρεῖ ἀπόλυτο σεβασμὸ πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Υπάρχει ἀπάγκη ἀποκαταστάσεως τῆς ιστορικῆς προγραμματι-

κότητας, ἀλλὰ προπαντός τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, διατά ή μελέτη τῶν πηγῶν ἀποκαλύπτει ότι ή ιδιότητα τοῦ Ἀρχιμαρθρίου δχι μόνο δὲν ἀποτελεῖ «ἀπολελυμένο (καταχρηστικό) προνόμιο, ἀλλὰ σύντε κανὶν ἵερατικὸν ὄφφικιο» (σελ. 21). «Τὸ μοναδικὸν ὄφφικιο ποὺ ἀνήκει ἀποκλειστικά στὸν βαθμὸν τοῦ Πρεσβυτέρου (ἐγγάμου καὶ ἀγάμου) εἶναι τὸ τοῦ Πρωτοπρεσβυτέρου» (σελ. 24). Γιὰ τοῦτο καὶ η πράξη τῆς ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀναδείξει τὸ ὄφφικιο τοῦ Ἀρχιμαρθρίου, τὸ «ὑπέρ πᾶν ὄφφικιον», ἀγνοεῖ τὴν ιστορικὴ ἀλήθεια καὶ ἀνατρέπει τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξην. Καὶ εἴναι καιρὸς μὲ μιὰ τέα συνοδικὴ ἀπόφαστή Τῆς νὰ ἀπατέψει ὅτι συγκυριακῶς, ἀντιστορικῶς καὶ ἀντικανονικῶς η ἴδια κατασκεύασε, ὥστε, μεταξὺ τῶν ἄλλων, νὰ πάψει νὰ ὑποτομεύει τὰ πιὸ «ἀγαπημένα τῆς παιδιά», τοὺς Ἀρχιμαρθρίτες (σελ. 77).

Δέν εἴναι ἀσφαλῶς εὐχάριστο τὸ νὰ ἔπαναλαμβάνουμε διτὶ μᾶς εἴναι ἀκατανόητη η ἀγαμία, ποὺ χωρισμένη ἀπὸ τὸν Μοναχισμὸν ὡς Ἀσκητισμό, περιορίζεται στὴν περιουλλογὴ ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωμάτων η ὄφφικιών συμφύρεται καὶ ἐμπλέκεται σὲ ἔργα καὶ δραστηριότητες, ἀλλότριες τῆς μοναχικῆς κλήσεως καὶ τοῦ ἀσκητικοῦ πένθους: συγκρίνεται καὶ φιλοτικεὶ γιὰ τὰ πρεσβεῖα η τὶς τιμές, ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὰ λεγόμενα ὄφφικιά της. «Οὐδέποτε η Ἐκκλησία ἐπικαλέστηκε τὴ μοναχικὴ ἴδιότητα γιὰ νὰ θεμελιώσει ἀξίωση πρεσβείων ἵερωσύνης» (σελ. 30, 31). Είναι ὄντως τραγικό, σημείο ἀλλοτριώσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος, τὸ μὲ πόση εὐχέρεια ἔγινε «ἡ μεταβολὴ τοῦ μοναχικοῦ κουκουλίου σὲ διάσημο ἱερατικοῦ ὄφφικίου (ἐπανωκαλύμμασιο): τὸ σύμβολο τοῦ ὑποτακτικοῦ ἔγινε σύμβολο προσταμένου τὸ σύμβολο τῆς διακονίας, σύμβολο ἔξουσίας τὸ σύμβολο τῆς ἀποταγῆς τοῦ κόσμου, μέσο προβολῆς» (σελ. 49 ἔξ.) Πληγὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσε-

ως είναι «ἡ σύγχυση μοναχισμοῦ καὶ ἱερωσύνης» (σελ. 50). Ἐπειδὴ ὁ πόθος τοῦ μοναχισμοῦ δὲν είναι η ἱερωσύνη, ἀλλὰ τὸ πένθος. Η παρέμβαση τῶν μοναχῶν στὰ ἔργα τῶν ἱερέων συνιστᾶ ταραχή, ἀταξία καὶ διαιρεση στὴν Ἐκκλησία (βλ. Όσιος Νεύλος, Τὸ Γεροντικὸν τοῦ Σινᾶ, ὑπὸ Δ. Γ. Τσάμη, Θεοσπαλονίκη 1991, σελ. 296).

Η μελέτη τοῦ π. Βασιλείου είναι πλούσια σὲ ιστορικές τεκμηριώσεις, σὲ ψυχολογικές παρατηρήσεις, σὲ ποιμαντικές-πνευματικές ἀξιολογήσεις. Δέν είναι δυνατό νὰ παρουσιάσουμε ὅλον αὐτὸν τὸν πλοῦτο, ἀλλὰ σᾶς συνιστούμε νὰ τὸν μελετήσετε γιὰ νὰ διδαχθείτε καὶ νὰ ἐλπίσετε. Θὰ θέλαμε νὰ εὐχαριστήσουμε τὸν συγγραφέα δχι μόνο γιὰ τὸ περιεχόμενο, τὸ θέμα αὐτῆς τῆς μελέτης, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν τόλμη καὶ τὴν καθαρότητα τῶν θέσεών του. Πιπτεύει καὶ δικαίως, ὅτι «οἱ ἑσφαλμένες θεολογικές στάσεις καὶ ἀπόφεις δέν είναι ἀρκετὸ νὰ κατασκευάζονται μόνο στὸ ἐπίπεδο τῶν ἀτόμων. Πρέπει νὰ ἐπισημαίνονται καὶ νὰ στηλιτεύονται καὶ στὸ ἐπίπεδο τῆς Ἐκκλησίας. Δέν μᾶς ἐνδιαφέρει μόνο νὰ μὴ σφάλλουν τὰ πρόσωπα· μᾶς νοιάζει νὰ μὴν ἀμαρτάνει η Ἐκκλησία (ὑπὸ τὴν ἀνθρώπινη πλευρά της)» (σελ. 46).

Πρώτητο ἔργο τῆς Ἐκκλησίας είναι η ἀδιάλειπτη μελέτη τῆς ἱερωσύνης τοῦ Κλήρου της, τῆς ἱερωσύνης ἔγγαμων καὶ ἀγαμῶν κληρικῶν, η ἀποκατάσταση τῆς θέσεως καὶ τῶν σχέσεών τους καὶ βέβαια ὡς ἐπαναπροσδιορισμός τῶν προύποθέσεων καὶ τῶν κριτηρίων ἀπονομῆς τῶν ὄφφικίων καὶ τῶν διάσημων, ποὺ τὰ συνοδεύουν.

Η Ἐκκλησία στὴ σχέση της μὲ τὸν κόσμο δέν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει χωρὶς ιερεῖς ιερεῖς ποὺ δὲν τοὺς τιμοῦν γιὰ τὸ σχῆμα τους, γι' αὐτὸ ποὺ συμβολίζουν, τὴν παγερή ιερότητα, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀγιωσύνη τους, γι' αὐτὸ ποὺ προφητεύουν, τὴ σπουρικὴ ἀγάπη.

π. Μιχαήλ Καρδαμάκης

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2002

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Ο ΙΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Τῶν Σεβ. Μητροπολίτου Χαλκίδος κ. Χρυσοστόμου

ΚΥΡΙΑΚΗ ΙΖ' ΜΑΤΘΑΙΟΥ (Χαραναίας)
(17-2-2002)

Ἡ ικεσία τῆς Χαραναίας περιλαμβάνει τοὺς λόγους τῆς Καιριδιακῆς προσευχῆς.

Διακρίνεται γιὰ τὴν ἐπιμονή, ὅταν οἱ στυθῆκες εἴναι ἀποθυρρυντικές. Γίνεται κρευγῇ ἐνογκύνιοι, ὅτου φωνεῖται ὅτι ο Χριστὸς δὲν ξοδεύει γι' αὐτήν οὐτέ μία λέξη ἑλπίδος.

Συνοδεύεται διπλά τοπείνωση και παρρησία. «Τί τοῦτο, ὁ γύναι;» ἔρωτὸς ὁ ιερὸς Χρυσόστομος. «Μή γάρ μείζονα παρρησίαν ἔχεις τῶν ἀποστόλων; Μή πλείσμα ἰσχύν; Παρρησίαν μὲν καὶ ἰσχύν, φησὶν οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ αἰσχύνης γέμω· ἀλλ' ὅμως αὐτήν τὴν ἀναισχυντίαν ἀντὶ ίκετηρίας προβάλλομαι αἰδεσθήσεται μου τὴν παρρησίαν...»

Τελικά βροβεύεται ἡ πιστὴ αὐτῆς τῆς γυναικός, ποὺ ἐκφράζεται μέσω ἀπ' αὐτή τὴν προσευχῆς.

Τὸ κυνάριο φαίνεται ὅτι εἶναι στήν πραγματικότητα παιδί του Θεοῦ. Ὁ Θεός δὲν εἴναι προσωπολήπτης.

Ἄποδέχεται τὴν Χαραναία, τὴν ὅποιον ἀνόμοιος κυνάριο Καὶ τοὺς δῆθεν «πιστοὺς» Ιουδαίους, οἱ ὅποιοι παραμένουν πεισματικῶς ἀθεοτι, ἀποδοκιμάζει ἐκ παιδιών Του.

«Βλέπετε τοὺς Κύνας, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἔργατας», τονίζει καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Φιλιπ. γ', 2)

Ἄποδεκτοι ὁ Κύριος μας γιὰ ἀλλη λιὰς φορὰ ὡς τὸ φῶς τῶν Ἐθνῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ὁ ὄρτος τῶν Τέκιων...

Εἶναι ὁ ὄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καστεβάσις, ὁ ζωοποιός, ποὺ προσφέρεται ὡς ἡ τροφή τοῦ Ποντοῦς κόσμου... (Ιωάν. στ', 51). Ὁ ἐρχόμενος πρὸς Λύτρων οὐ μὴ πειστῇ, Κατέ τὴν ἀδιάθετη ἐπογγελία Του (Ιωάν. στ', 35).

Μακάρι οὐ κητούσομε μὲ λοχτέρων οὐ μᾶς φέρῃ κοντά Του, μὲ τὴν ἀληθινὴ πιστή, τὴν φλογερὴ προσευχή, τὴν τοπείνωση και τὴν παρρησία τῆς Χαραναίας... Δέν θὲ τοὺς σωτήριο μόνο γιὰ μᾶς. Θὲ τοὺς καὶ μιὰ οὐσιοστικὴ προσφορὰ στήν οἰκουμένη...

(Χαραναία, Μοσθ. ιε', 21-28).

ΚΥΡΙΑΚΗ ΙΣΤ' ΛΟΥΚΑ (Τελώνου & Φαρισαίου)

24-2-2002

Ἡ στάση τοῦ Φαρισαίου τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς ἀτοκαλύπτει τὴν υἱολάόφρονα γνώμη του.

«Σταθεὶς πρὸς ἑαυτὸν ταῦτα προσηγέρεται».

Ἄτευθύνεται τυπικά στὸν Θεό, ἀλλ' ἀμρεῖται οὐ βῆτι ἀτ' τὸν ἑαυτό του γιὰ οὐ τὸν στηνακτήσῃ, οὐ μαλήσει μαζί του.

Πέριστρέφεται γύρῳ ἀτ' τὸν ἑσυπό του, γιατὶ δὲν βλέπει τίτοτε ἄλλο τέρα καὶ τάχον ἀτ' τὸ εἴδωλό του. Τὸ αὐτάρεσκο και μεστὸ κατακριτέως περιεχόμενο τῆς προσευχῆς του φανερώνει ὅτι δὲν ἔχει κομία αἰσθητῆ κουμωνίας.

Εὐχαριστεῖ τὸν Θεό, ὅχι γιατὶ εἴναι καλός, ἀλλὰ γιατὶ εἴναι μόνος. Όχι τάχο γιὰ τὰ καλά τοὺς ἔχει, ἀλλὰ γιὰ τὰ κακά τοὺς βλέπει στοὺς ἄλλους.

Ἄθοδικαιώνεται, γι' αὐτὸν καὶ κατακρίνεται. Φαίνεται ὅτι ποτὲ του δὲν γνώρισε τὸν Θεό τοῦ Ήσαία, τοῦ εἴναι τόσο ἀγιος διπέ μπροστά του δῆλη ἡ δική μας ἀρετὴ ὄμοιάζει μὲ δένδρο ἔρεψαμένο ἀπὸ καταγγίδα.

Ο Τελώνης ζαρώνει μπροστά στήν ταρσούσια τοῦ Θεοῦ. Θεωρεῖ ανόρευτος τοὺς ὄφθαλμούς του νὰ ιδούν δινο. Ο φόβος καὶ ἡ ητροπή τὸν ἐμποδίζουν νὰ τῇ λόγια τολλά. Τύττοντας τὸ στήθος του, ἐπανελάμβανε μὲ συντριβή τὸ «Ο Θεὸς Ιλάσθητί μοι τῷ ἀμαρτιῶν».

Αὐτὸς ἔξαρτα τὸν ἑσυπό του καὶ τῇ σωτήρια τοὐάτῳ τὸ θεῖο ἔλεος.

«Ἔχει ἐπίγνωση τῶν ίδιων του ἀμαρτιῶν, γι' αὐτὸν δὲν κατακρίνει κανένα.

Ἄπτοκατακρίνεται γι' αὐτὸν καὶ δικαιώνεται.

Η δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ ἕπερνά τὰ τλαίσια τῆς δικαιοτοδίσεως και τῆς τιμωρίας, τῆς ἀπονομῆς στὸν καθένα αὐτοῦ ποὺ τοῦ διείστει ἢ τοῦ οὐέζει.

Εἶναι μάλιστα ἀλλη ἐκφραστὴ τῆς θείος εὐστηλογίας...

Η Έκκλησία προβάλλει τάντοτε τὸ τελωνικὸν ἦθος ὡς ὁ ὄρθλοδοξὸς ἦθος.

Ἐμεῖς σήμερα και τροσευχῆτική διάθεστη δὲν διαθέτουμε και ἀπὸ ἔλλειψη αὐτογνωσίας ὑποφέρουμε.

Κατακρίνομε, ἀμαρτιῶνουμε ἀνοικτήτως, χωρὶς νὰ μετανοοῦμε.

Εἶναι ἀνάγκη οὐ κητούσομε τὴν φάτιση τοῦ Θεοῦ, χρητιμοτούντος ὡς ὀδηγὸς τοὺς ἀγιογραφικοὺς λόγους: «Πάστοι εἰσίν αἱ ἀμαρτίαι μονι καὶ αἱ ἀνομίαι μονι διδαξόν με (Κύριε, τίνες εἰσίν).

(Ιωβ γ', 23).

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ

στιγμιότυπα

Φωτογραφίες Χρήστου Μπόνη

Τιμητική διάκριση της Τ. Συνόδου σε λερεῖς, καθηγητές Παν/μίου και πρωτοψάλτες (5.2.2002)

Βράβευση προσωπικοτήτων της έλληνικής κουνιωνίας υπό της Τεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος (9.1.2002)

Έκδήλωση ἀγάπης και τιμῆς πρὸς τοὺς συντάξιούχους κληρικούς της Τερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλιώπιδος και Φαναριοφεριτάλων (4.2.2002)

Διαβεβαιώσεις τῶν νέων Μητροπολιτῶν Σύρου κ. Δωροθέου, Σιδηροκάστρου κ. Μακαρίου, Χαλκίδος κ. Χρυσοστόμου, στὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας (10.1.2002)

Άπό τὴν ἐνθρόνιση τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Σύρου, Τήνου, Κέας και Μήλου, κ. Δωροθέου (19.1.2002)

Βάπτιση νηπίων στις γυναικείες φιλακές
Κορυδαλλού (18.1.2002)

Ι. Ναός Άγιου Τρύφωνος Παλλήνη. Τελετή
κοπής πίτας παρουσίᾳ νέων τῆς Τεράς
Μητροπόλεως Μεσογαίας (27.1.2002)

Σπιγμιότυπο ἀπό τὸν ἀγιασμὸν τοῦ νέου
ἐκπαιδευτηρίου τοῦ Εκκλ. Αιγαίου
Νεαπόλεως

Ἀπό τὴν ἀπονομὴ τῶν ἐτησίων βραβείων
τῆς Ελληνικῆς Έταιρείας Χριστιανικῶν
Γραμμάτων (28.1.2002)

Έκδήλωση στὸ Πανεπιστήμιο Αθηνῶν ἐπὶ^{τῆ} ἔορτῇ τῶν Τριῶν Τεραρχῶν (30.1.2002)

Συνέδριο στὴ μνήμη τοῦ Τεροῦ Φωτίου στὴν
Τερά Μονή Πεντέλης (6.2.2002)

ΕΠΑΣ ΣΥΝΔΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣΣΟΣ
ΚΑΛΟΣ ΕΛΛΟΓΙΩΝ ΕΝΟΤΗΤΑΣ
1 ΠΕΡΙΦΑΓΙ Η-11021 ΑΘΗΝΑ - ΕΛΛΑΣ
TEL: 2109615410, 2109615409
FAX: 2109615409
E-mail: epas@epas.gr

PORT
PAVE
HELLAS
International

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΠΛΑΤΕΙΑ
ΕΛΛΑΣ
ΕΛΛΑΣ

EΠΑΣ
International

